

‘Stratejik Derinlik’in Jeopolitik Tahayyülü

Murat Yeşiltaş*

Özet

Bu makale Ahmet Davutoğlu'nun başyapıtı Stratejik Derinlik'in jeopolitik tahayyülünü incelemektedir. Çalışma, Türkiye jeopolitik kültürü içindeki çarpışan jeopolitik tahayyüllerin, onların siyasi ontolojilerine göre sınıflandırılabileceğini ileri sürmektedir. Ayrıca bu makale, Stratejik Derinlik'in entellektüel ve felsefi kökenini, güçlü siyasi düşüncesini ve farklı jeopolitik kavramsallaştırma çerçevesini ortaya koyarak onun kendine özgü jeopolitik tasavvuruna ve Türkiye'nin uluslararası konumuna ilişkin farklı yaklaşımına yönelik eleştirel bir jeopolitik temel sağlama arayışındadır. İlk bölümde makale, Davutoğlu'nun Kemalist siyasi ontolojiye yönelik eleştirisini incelemektedir. İkinci bölümde ise Davutoğlu'nun coğrafya (mekan) ve tarih (zaman) anlayışını dikkate alarak Stratejik Derinlik'in jeopolitik metodolojisini analiz etmektedir. Son bölümde ise, Türkiye'nin 'coğrafi bir süper yapı' olarak temsil edilmesini sorunsallaştırarak Stratejik Derinlik'in jeopolitik tahayyülünü açıklamaya çalışmaktadır.

Anahtar Kavramlar: *Stratejik derinlik, jeopolitik tahayyül, coğrafi temsil*

---

* Yrd. Doç. Dr. Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü ve Ortadoğu Araştırmalar Merkezi, yesiltas@sakarya.edu.tr

Geopolitical Imagination of 'Strategic Depth'

Murat Yeşiltaş*

Abstract

This paper investigates Ahmet Davutoğlu's geopolitical imagination in the context of his magnum opus 'Strategic Depth'. It argues that competing geopolitical imaginations in Turkish geopolitical culture needs to be classified in accordance with their respective political ontology. By mapping its intellectual and philosophical lineage, its powerful mode of political thought and its distinct geopolitical conceptual framework, this study seeks to provide a critical geopolitical foundation of Strategic Depth's peculiar geopolitical self-perception and its distinctive approach to the Turkey's international position. In the first section, the article examines Davutoğlu's criticism of Kemalist political ontology. In the second section, the article analyses geopolitical methodology of Strategic Depth by taking into consideration Davutoğlu's sense of geography (space) and history (time). In the final section, the article tries to explain geopolitical imagination of Strategic Depth by problematizing its geographical representation of Turkey as 'geographical super-complex'.

Keywords: *Strategic depth, geopolitical imagination, geographical representation*

---

* PhD. Asst. Prof. Sakarya University, Department of International Relations and Center for Middle Eastern Studies, yesiltas@sakarya.edu.tr

Giriş

Modern Türkiye tarihinin son on yılını da kapsayacak şekilde “paradigma” olma iddiası taşıyan üç farklı “jeopolitik anlatı” Türkiye'nin dış politikasına ve ülkenin geleceğine dair potansiyel varsayımlarda bulunacak derecede damgasını vurdu. Bu jeopolitik anlatılardan ilki, Türkiye'yi içinde bulunduğu bölgesel sistemin kendi tarihselliklerini göz ardı edip evrensel ve seküler “modernist” bir teleolojiden yola çıkarak okuyan ulus-devlet merkezli *Kemalist jeopolitik* iken¹, ikincisi Türkiye'nin, dini ve etnik karmaşıklığını görmezden gelerek onu “Türki” bileşimine indirgeyen *Türkçü-milliyetçi jeopolitik* tasavvurdur. Son on yılına damgasını vuran üçüncü tasavvur ise dini, inanç olarak “İslam” ve aidiyet (siyasi ontoloji) olarak “İslam” biçiminde ele alarak Türkiye'yi, İslam dünyasının farklı yollardan tarihsel üretiminin parçası biçiminde kabul ederek konumlandıran ve İslam medeniyeti merkezinde jeopolitik bir Türkiye kurgusu sunan İslamcı-muhafazakâr tasavvurdur.²

- 1 Murat Yeşiltaş, “The Transformation of the Geopolitical Vision in Turkish Foreign Policy”, *Turkish Studies*, 2013, 14 (4), ss. 661-687.
- 2 Burada üç jeopolitik tahayyülü de Osmanlı İmparatorluğunun da dahil edilebileceği Modern Türkiye'nin siyasi ve toplumsal tarihi sertveni içine yerleştiriyorum. Jeopolitik tahayyüllerini ise, daha kurucu olduğunu düşündüğüm onların “coğrafya-mekan” ve “tarih-zaman” söylemleri ekseninde odaklanarak çözümlüyorum. Kuşkusuz bu coğrafya ve tarih söylemi Türkiye'nin “nerede durduğu” (coğrafi olarak uluslararası konumunun) ve “nereye ait olduğu” (kimliğinin) ile doğrudan ilgili olsa da asıl ayrım noktalarının onların “medeniyet”, “ulus-devlet”, bu devleti oluşturan “millet” ve “sınırlar” üzerindeki farklı siyasal pozisyonlarına bakılınca anlaşılabileceğini ileri sürüyorum. Burada, “jeopolitik gelenek” görüşünün bunların tarihsel süreklilik unsurlarını anlamak açısından önemli olduğunu söyleyebiliriz. Bu nedenle üç jeopolitik tahayyülün de çeşitli tarihi kökenleri, önemli şahsiyetleri ve jeopolitiğin tanımına ve pratikte nasıl anlaşıldığına bağlı olarak önemli tartışmaları olan biraz “keyfi” bir yapı şeklinde ele alarak, ancak onların eserlerinde ifadesini bulan “devlet yönetimiyle” ilgili düşünce geleneği ve siyasi pratiklere bakılarak anlaşılabilmesini belirtmek gerekir. Kemalist jeopolitik tahayyülün erken Cumhuriyet döneminde şekillendiğini ve kökleştiğini daha sonra da Kemalist entelijansiya, bürokratik ve yönetici seçkinler tarafından farklı tarihi anlarda sürdürüldüğünü söyleyebiliriz. Kemalist jeopolitik söz konusu olunca, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bu jeopolitik tahayyülün taşıyıcılığını yaptığı da ayrıca belirtilmelidir. Türkçü jeopolitik tahayyülün de benzer şekilde tarihsel bir köke sahip olduğunu ve başta Milliyetçi entellektüel birikimle yol aldığını ifade edebiliriz. Milliyetçi Hareket Partisi başta olmak üzere bu gelenek içine yerleştirebileceğimiz farklı isimler bulunmaktadır. Örneğin Türkiye'nin jeopolitik konumunu inceleyen birçok çalışmada Muzaffer Özdağ'ın Türk dünyası ile kurduğu coğrafi ve kültürel bağlantı Türkçü-milliyetçi jeopolitiğin önemli metinleri arasında girmeye adaydır. İslamcı-muhafazakar jeopolitik tahayyül ise “Türkiye İslamcılığının” entellektüel geleneği içine yerleştirilebilir. Mehmet Akif , Necip Fazıl ve Cemil Meriç gibi isimlerin öncülük ettiği böylesi bir muhayyile özellikle Milli Selamet Partisi gibi siyasi gelenek içinde yeniden doğmuş ve farklı tarihsel dönemlerde aynı gelenek içinde yeniden üretilmiştir.

Bu makalede Ahmet Davutoğlu tarafından 2001 yılında yayınlanan *Stratejik Derinlik* (SD) üçüncü tasavvura hem kaynaklık eden hem de onun farklı yollardan söylemsel kuruculuğunu üstlenen jeopolitik bir metin olarak ele alınmaktadır. Makalenin amacı, SD'nin "jeopolitik söylem örgüsünün" merkezi noktalarını tespit ederek diğer jeopolitik anlatılardan farklı olarak kendi jeopolitik tahayyülünü inşa etmede nasıl bir Türkiye kurgusunu dolaşıma soktuğunu ortaya çıkarmaktır. Böylesi bir karşılaştırmalı girişle başlamamın sebebi, Türkiye'de çeşitli dönemlerde hakim olan jeopolitik tahayyüllerin birbirlerinden önemli ölçüde farklılaştığını ileri sürmem ve SD'yi, ortaya koyduğu bu fark bağlamında sorunsallaştırıyor olmamdır. Diğer bir ifadeyle, bunun sebebi Türkiye'deki jeopolitik tahayyüllerin farklılıklarının görünür olmasını sağlayan temel ölçünün onların "siyasi ontolojilerinde" gizli olduğunu ileri sürerek SD'yi analiz etmek istememdir. Söz konusu bu varsayım, eleştirel jeopolitiğin kuramsal ve kavramsal çerçevesi üzerine inşa edilmiş başka bir analitik argümanla metnin ilerleyen kısımlarında daha da ayrıntılı bir şekilde incelenmektedir. Makale, jeopolitiğin (jeo-politik) basit bir şekilde mekan-siyaset ilişkisi olarak anlaşılamayacağı, *jeo*'nun (coğrafya olarak okuyun) bizi farklı siyasal ontolojiler tarafından mümkün kılman ve Fransız düşünür Michel Foucault'un *iktidar ilişkileri* dediği şeyden ve nihai olarak bilgi/iktidar bağından ayrı düşünülemediğini kuramsal bir önerme olarak kabul etmektedir.³ Jeopolitik, coğrafyanın politikaya etkisini inceleyen dar bir problematik düzleminde değil de, siyasetin coğrafi olarak meşrulaştırılma biçimlerine ve bunların belirli bir siyaseti devreye sokmaya kaynaklık eden söylemsel stratejilerine odaklanarak ele alınmalıdır.⁴

Bu makalede SD'nin jeopolitik söylemini, tüm jeopolitik tahayyüllerde olduğu gibi analitik bir mesele olarak okumakla birlikte aynı zamanda normatif bir anlam yükleyerek anlamaya ve tenkit etmeye çalışacağım. Bu yazının ana argümanını ise aşağıda ifade edilecek olan üç soru üzerine inşa ederek, SD'nin kendini diğer jeopolitik tahayyüllerden *ayırarak* farklı bir siyasi ontolojiyi nasıl devreye soktuğu sorusu etrafında kurgulayacağım. Bu sorulardan birincisi; SD, kendi jeopolitik modelini ortaya koyarken siyasi ontoloji olarak neyi ötekileştirmektedir? Başka bir ifadeyle, SD kendi jeopolitik

---

3 Gearóid Ó Tuathail and Simon Dalby (ed.) *Rethinking Geopolitics*, London: Routledge, 1998; Gerard O Tuathail and John Agnew, "Geopolitics and Discourse: Practical Geopolitical Reasoning in American Foreign Policy", *Political Geography*, 11 (2), 1992; Klaus Dodds and David Atkinson (ed.) *Geopolitical Traditions: A Century of Geopolitical Thought*, London: Routledge, 2000; Neil Smith, "Is a Critical Geopolitics Possible? Foucault, Class and Vision Things", *Political Geography*, 19, 2000, ss. 365-371.

4 Gearóid Ó Tuathail, "(Dis)placing Geopolitics: Writing on the Maps of Global Politics", *Environment and Planning D: Society and Space*, Vol. 12, 1994, s. 526.

tahayyülünü inşa ederken hangi jeopolitik tahayyüllere direnç oluşturmaya çalışmaktadır? İkincisi, SD kendi jeopolitik modelini kurarken başka hangi söylem alanlarıyla irtibat kurmaktadır? Diğer bir ifadeyle, SD'nin jeopolitik tahayyülünü kuran siyasi ontolojinin düğümlendiği "söylemsel bütünlükler/birlikler" nelerdir? Üçüncüsü ise, SD'nin jeopolitik tahayyülüne kaynaklık eden siyasi ontoloji nasıl bir coğrafi anlatı etrafında, nasıl bir Türkiye jeopolitiği kurgusunu dolaşıma sokmaktadır? Söz konusu sorulara cevap vermenin yolu, SD'nin *felsefesini*, *jeopolitik metodolojisini* ve Türkiye'nin uluslararası konumunu nasıl kurgulandığını anlamaktan geçer.

Yeri gelmişken iki analitik kavramın (jeopolitik söylem ve jeopolitik tahayyül) bu makaleye hangi bağlamda kaynaklık ettiğini de belirtmek gerekmektedir. Metodolojik olarak kendi aralarında nüanslar olsa da eleştirel jeopolitik çalışanlar, "jeopolitik söylemi" özellikle Foucault'u merkeze alarak kullanırlar.⁵ Söylem, "nesnel bilgiye yapılan bağımsız, masum katkılar değildir; aksine, toplumdaki belirli gurupların menfaatlerine hizmet ederek ve belirli bakış ve yorumların kollanıp meşrulaştırılmasını kolaylaştırarak, [Foucault'un] "iktidar/bilgi" olarak adlandırdığı şeyde kökleşir".⁶ Bu şekliyle ele alınırsa, jeopolitik söylemler *dil* ve dilsel performanstan farklı olarak güç ilişkileriyle birlikte oluşan bir bütün olarak anlaşılmalıdır. Bu nedenle, eleştirel jeopolitik, jeopolitik söylem ve pratiklerden konuşmanın modern devletin temel yapısal özelliklerinden, kurumsal biçimsel mimarisinden ve devlet aygıtlarının inşa sürecinden, bu süreçte kurucu rol oynayan sosyopolitik iktidar ilişkilerinden bağımsız olamayacağını ileri sürer.⁷ Coğrafya ve jeopolitik söz konusu olunca, Türkiye'de farklı siyasal ontolojilerin kaynaklık ettiği coğrafi temsillerin ve ifade biçimlerinin (köprü, merkez, tampon vs.) basit, hatta önemsiz olmadıklarını söylemek gerekir. Söz konusu coğrafi ve jeopolitik ifadelerin hepsi özünde "coğrafyanın belirli bir temsilini" sunmak suretiyle bizzat siyasi olana içkindirler. Dalby'in dediği gibi, bu temsiller "siyasetin coğrafi olarak belirlenmesi siyasetin"den ayrı olarak düşünülemezler.⁸

5 Gerard O Tuathail and John Agnew, "Geopolitics and Discourse: Practical Geopolitical Reasoning in American Foreign Policy", *Political Geography*, 11 (2), 1992.

6 Leslie W. Hepple, "Metaphor, Geopolitical Discourse and the Military in South America", Trevor J Barnes and James S. Duncan (edit), *Writing Worlds: Discourse, Text&Metaphor in the Representation of Landscape*, London: Routledge, 1992, s. 132.

7 Simon Dalby, *Creating the Second Cold War: The Discourse of Politics*, London: Pinter Publisher, 1990.

8 Ibid.

Bu makalede SD'nin analizine kaynaklık eden ikinci kavram ise "jeopolitik tahayyül"dür (geopolitical imagination). Jeopolitik tahayyül, bir devlet ya da toplumdaki farklı kimlik gruplarının kendi ülkelerini komşularına göre, bölgesinde ve uluslararası sistemde "nasıl" ve "nerede" konumlandıklarına ilişkin "mekânsal" söylemlerden oluşur.⁹ Diğer bir ifade ile jeopolitik tahayyüller aynı zamanda toplumların mekan tasavvurlarının bir sonucu olarak "kendi hikayelerini" hangi "söylemsel alanlar" içinde kurduklarına odaklanır. Kavramın eleştirel jeopolitik çalışanlar açısından katma değeri, herhangi bir ülke içinde jeopolitik kültürler ya da gelenekler tasnif edilirken birden çok jeopolitik tahayyülün olabileceğinin hesaba katılması gerektiğidir.¹⁰ Diğer bir ifade ile, jeopolitik tahayyüller aynı zamanda bir siyasi ontoloji konusu olarak ele alınmalıdır ve bu siyasi ontolojinin kendisinden ayrı bir şey olarak ortaya çıkmazlar. Bu anlamda jeopolitik tahayyül, zaman (tarih) - mekân (coğrafya) ilişkisini aşkın bir özden üretmek suretiyle ulusal mekân ile ulusal zaman *idrakinin* toplumsal olarak inşa edilmesiyle şekillenen ve zamanla yeniden üretilen siyasi, kültürel ve toplumsal bir coğrafi söylemdir. Hatta jeopolitik tahayyüller aynı zamanda ideolojik bir söylem biçimi olarak da anlaşılmalıdır. Dolayısıyla jeopolitik söylemler, jeopolitik tahayyüllerin inşa edilmelerinde kurucu bir role sahiptirler. Özetle, eleştirel jeopolitik, coğrafi tasvirlerin toplumsal bir karaktere sahip olduklarını ve bunların tarihi olarak dönüştürülebilir olduklarını ileri sürer.¹¹

Bu şekliyle ele alındığında, bu makalede her iki analitik kavramı da merkeze alarak ve Türkiye'de farklı jeopolitik tahayyüllerin de varlığını ileri sürerek SD'nin kendi jeopolitik tahayyülün kodları incelenmektedir. Söz konusu inceleme ile ortaya koymak istediğim düşünce, jeopolitik tahayyüllerin siyasi düzlemde mekana (coğrafya) ve zamana (tarih) karşı değişen tavırlarının, fikir yapılarındaki ontolojik ve ahlaki veçhelerle iç içe ele alındıkları takdirde daha yerli yerinde kavranabileceğidir. SD'yi de bu anlamda biri mekan diğeri zaman olmak üzere iki eksenle işleyen yeni bir siyasi ontoloji öneren

-
- 9 David Newman, "The Geopolitical Imagination", *Borderlines*, https://www.dur.ac.uk/resources/ibru/publications/full/bsb6-1_borderlines.pdf; David Newman, "Citizenship, Identity and Location: The Changing Discourse of Israeli Geopolitics", Klaus Dodds and David Atkinson (ed.) *Geopolitical Traditions: A Century of Geopolitical Thought*, London: Routledge, 2000
  - 10 Farklı ülkelerdeki örnekler için bkz. Klaus Dodds and David Atkinson (ed.) *Geopolitical Traditions: A Century of Geopolitical Thought*, London: Routledge, 2000
  - 11 Brian W. Blout, *Geopolitics and Globalization in the Twentieth Century*, London, 2001; David Campbell, *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1992, s. 29.

kurucu bir jeopolitik metin olarak ele alıyorum. Çünkü, SD'nin jeopolitik tahayyülünü belirginleştiren şeyin, Ahmet Davutoğlu'nun tarih ve coğrafya ekseninde inşa ettiği bir siyasi ontolojiyle birlikte anlamlı olduğunu düşünüyorum. Aynı zamanda, Davutoğlu'nun son tahlilde söz konusu siyasi ontolojiyle kurmaya çalıştığı yeni jeopolitik vizyonun tıpkı klasik jeopolitiğin büyük adamları gibi, dünya siyasetindeki güç politikalarının dinamiklerini tek bir resimde görülebilir ve açıklanabilir yapmaya çalıştığını ileri sürüyorum. Daha açık bir ifadeyle, SD'nin ortaya koyduğu yeni jeopolitik düşüncenin merkezinde yer alan jeopolitik teori, karmaşık bir dünyanın basitleştirilmiş bir temsilini ortaya koymaktadır. Bu argümanı ileri sürerken de SD'yi, her ne kadar AK Parti döneminde yükselen yeni jeopolitik söyleme kaynaklık eden ve aynı zamanda bu dönemde yeniden üretilen bir metin olarak okumama rağmen sadece *metinselliğine* odaklanarak inceliyorum. Yani, SD'yi AK Parti dönemi dış politika pratiklerinden ayrı tutarak açıklamaya çalışıyorum. Eleştirel jeopolitiğin kavramlarıyla söyleyecek olursak bu makalede SD'yi *formel jeopolitik*¹² bir metin olarak inceliyorum.

Kendi varlığını ve jeopolitik paradigmasını seküler ve modernist evrenselci bir teleolojiden yola çıkarak kuran ulus-devlet merkezli Kemalist ve milliyetçi jeopolitik modeller karşısında, sınırları daha geçişken bir ulus-devlet modeli sunan SD, Türkiye'deki diğer jeopolitik tahayyüllerin "Türkiye hikayesinden" bir *kopuşu* temsil etmektedir. Bu kopuş; a) seküler-milliyetçi territoryal devlet kimliği karşısında muhafazakâr-demokrat ulus-devlet kimliği inşasıyla ulus-devlet ötesi bir coğrafi mekân idrakini, b) Batı merkezli medeniyet düzenine eklenmiş Batıcılık anlayışı karşısında İslam Dünyası *temsilini* ve tarihini Avrupa-merkezli evrensel tarih içinde eritmeyi kabul etmeyen çoğulcu bir uluslararası düzenin varlığını ve c) geleneksel jeopolitik söylemlerde hâkim ilke olan "jeopolitik endişe"¹³ karşısında je-

12 Formel (biçimsel) jeopolitik (formal geopolitics): Bilim insanları, akademisyenler ve strateji/düşünce kuruluşları tarafından üretilen ve zaman içinde gelenek haline dönüşen jeopolitik muhakeme biçimleri olarak tanımlanmaktadır. Jeopolitik muhakeme, en genel anlamıyla [dünya] siyasetinin coğrafi kategorilere başvurarak kavramsallaştırılması ve temsil edilme biçimi ya da tekniğidir.

13 Jeopolitik endişe kavramını, yönetici seçkinlerin toplumun ve devletin hem kültürel olarak hem de coğrafi olarak "nereye ait olduklarına" ilişkin sorulara verdikleri cevapların belirsizliğinden (ambiguity) kaynaklanan bir durum olarak tanımlıyor ve Türkiye'de Osmanlı İmparatorluğundan devralınan bir miras olarak anlıyorum. Bu durumun özellikle erken Cumhuriyet dönemi yönetici elitlerin zihninde "biz kimiz?" ve "nereye aitiz?" sorusuna (Bilgin, 2012) cevap aranırken daha da derinleşmiş ve özellikle "toprak kaybetme endişesi" ile birleşmesiyle birlikte jeopolitik bir endişeye dönüşmüştür. Bu endişenin Türkiye'nin uluslararası konumunun yönetici seçkinler tarafından inşa edilme süreçlerinde özellikle Batı'nın Türkiye'nin nereye

opolitik esnekliği koyan yeni bir değerler dizisinin (siyasi ontoloji olarak okuyun) inşası amacındadır. Bu üç önerme de SD'nin jeopolitik tahayyülüne kaynaklık eden kendi siyasi ontolojisini, hem siyaset ile din arasındaki hem din ile sekülerizm arasındaki ilişkileri hem de bir bütün olarak medeniyet ile jeopolitik arasındaki ilişkiyi, özellikle de önceki dış politika paradigmasını *istikrarsızlaştıran* ve onun yerine yeni bir paradigma koyma iddiasında olan bir düzlemde ele almaktadır.

Jeopolitiği bir söylem, bu söylemin kuruculuğunu üstlenen şeyin de belirli bir siyasi ontoloji olduğunu ileri sürmek, birbiriyle çarpışan jeopolitik tasavvurların varlığını kabul etmek anlamına gelir. Dolayısıyla Türkiye örneğinde farklı jeopolitik tahayyüllerden bahsetmek daha anlamlıdır. Daha açık bir ifadeyle, bir siyasal ontoloji olarak jeopolitik tahayyül, mekan-zaman ilişkisinin merkezinde olduğu jeopolitik söylemleri belirli bir varoluş, belirli bir bilgi ve belirli bir siyasi değer ekseninde inşa eder ve ona biçim verir. Bir örnek vermek gerekirse, ne ulus-devlet modeline yaslanan seküler Kemalist jeopolitik model ne de SD'nin jeopolitik modeli Türkiye'ye ilişkin basit birer jeopolitik ve coğrafi tasvir yapmazlar. Her biri, belirli bir siyasal ontolojiye içkin bir biçimde Türkiye'nin ve Dünyanın belirli bir tasvirine odaklanırlar ve özünde kendi sosyo-politik varsayımları ekseninde siyasal bir pratik önerirler. Örneğin Soğuk Savaş döneminin hâkim jeopolitik tasavvurlarından biri olan Kemalizm'in, "güçlü devlet" ekseninde şekillenen jeopolitik kodlama biçimine nüfuz etmiş "asker-millet" metaforu büyük ölçüde toplumsal yaşamın militarist tahkimine dayanır. Bu jeopolitik kodlama biçimlerini Kemalizm'in siyasal ontolojisinden ve siyasi düzen tasavvurundan ayrı düşünmek neredeyse imkansızdır. Yine Türkçü-milliyetçi jeopolitik tahayyülün tarih ve mekan anlatısına kaynaklık eden Türkçülüğü anlamadan onların Türkiye'yi neden Orta-Asya merkezli bir biçimde konumlandırıdıkları anlaşılabilir. Benzer şekilde, Ahmet Davutoğlu'nun Türkiye'nin ulusla-

---

ait olduğu tartışmasıyla da yakında ilgili olduğu söylenebilir. Örneğin 1989 yılında Türkiye'nin AB üyeliğine verile olumsuz cevabın Türkiye'de böyle bir endişenin oluşmasında oldukça önemlidir. Bu dönemde Özal tarafında kaleme alınan *Turkey in Europe Europe in Turkey* kitabı bu bakımdan çarpıcı bir örnek oluşturur. Soğuk Savaş'ın hemen sonrasında Türkiye'nin NATO içindeki stratejik konumunun Avrupalılar ve Amerikalılar tarafından sorgulanması yönetici elitleri da benzer bir "jeopolitik endişeye" sevk etmiştir. Bu endişe kuşkusuz Soğuk Savaş sonrası daha derinleşen Kürt sorunu sonucunda oluşan "bölünme korkusu" ve "Sevr sendromu" gibi değişkenlerden etkilenmiştir. Ayrıca, jeopolitik endişe özellikle post-kolonyal toplumlar için sık kullanılan "kartografik endişe"nin de bir sonucu olarak anlaşılabilir. Bu tartışmalar için bkz., Sankaran Krishna "Cartographic Anxiety: Mapping the Body Politic in India", *Alternatives: Global, Local, Political* Vol. 19, No. 4 (Fall 1994), ss. 507-521.

rarası konumunu yeniden yorumladığı farklı metinlerde ele aldığı medeniyet meselesinde jeopolitik temeli oluşturan “merkez ülke” jeopolitik kodlaması da onun siyasal düzen tasavvurundan ve bu tasavvurun İslam ile olan irtibatından ayrı düşünülemez.¹⁴

Meseleyi daha farklı bir noktadan açmak gerekirse, Türkiye’de hakim olan üç jeopolitik modelin de ulus-devlet tasavvurları ekseninde oluşmuş coğrafi tahayyüllerine bakmak yeterlidir. Bu ele alma biçimi başlı başına yatay düzeyde çizilmiş bir doğru üzerinde üç farklı jeopolitik tahayyül kategorisini işaretlemeyi gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda, Kemalist jeopolitik modelin temel nesnesi “ulus”, coğrafi tahayyülü ise sınırları belirlenmiş bir toprak parçası üzerinde homojen olduğu tartışmasız olan ulus-devlettir.¹⁵ Türkçü-milliyetçi jeopolitik modelin nesnesi “ırk”, coğrafi tahayyülü ise sınırın ötesine uzanan etnik bir jeopolitik bütünlüktür. SD’nin İslamcı-muhafazakâr jeopolitik modeli açısından nesne “medeniyet”, coğrafi tasavvuru ise ulus-ötesi jeopolitik bir kategori olarak “ümmetin” coğrafi bütünlük temsiline dayanan tahayyüldür. Bu modellerin nasıl ortaya çıktığı jeopolitik söylemlerin belirli bir tarihsel anda ortaya çıkmış ve sürekli tekrar edilerek devletin sınırlarının (teritoryal) söylemsel ve biçimsel inşası ile doğrudan ilgilidir. Territoryal kimliğin tüm mekânsal ve zamansal düzeyleri ile bu oluşum süreci jeopolitik tasavvurların merkezindedir ve sürekli bir biçimde Türkiye hakkında anlattıkları “hikayelerin” ve “karmaşık dünyanın” basitleştirilmiş temsillerinin oluşturulmasına kaynaklık ederler. Jeopolitik tahayyüller hakim olan hem mekânsal ayrımlar hem de homojenleştirme kurguları (örneğin Türkçü-milliyetçi jeopolitik için Türkiye’nin özünü Türk milletinin oluşturması gibi), toplumdaki sosyal çeşitliliğin yönetilebilir kategorilere ve alt birimlere bölünmesini sağlar. Bu şekilde yapılmış indirgemelerde, mesele Doğu-Batı veya Merkez-Köprü gibi kategoriler gerçekte “hakikati” ifade etmez, aksine zıtlıklarla argümanlaştırılan uzun süre deneyimlenmiş olan jeopolitik söylemleri oluşturur.

Bu şekliyle ele alındığında, bu üç jeopolitik modelin Türk dış politikasının geleneksel eko-sistemini oluşturan farklı coğrafi bölgeleri nasıl temsil ettiklerine bakmak çarpıcı örnekler sunmaktadır. Bu üç jeopolitik tahayyü-

14 Ahmet Davutoğlu, “Medeniyetlerin Ben-İdraki”, *Divan İlmi Araştırmalar*, Yıl 2, Sayı 3, 1997/1; Ahmet Davutoğlu, “The Clash of Interests: An Explanation of World (Dis)order”, *Perception: Journal of International Affairs*, Volume II - Number 4 December 1997-February (1998); Ahmet Davutoğlu, *Civilizational Transformation and Muslim World*, Kuala Lumpur: Mahir Publication, 1994; Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, İstanbul: Küre Yayınları, 2001.

15 Sezgi Durgun, *Memalik-i Şahanaden Vatana*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.

lün birbirinden farklı jeopolitik kodlama biçimlerini gösteren bir jeopolitik muhakeme olarak 1990'ların Türk dış politikasındaki Balkanlar temsillerine bakmak da oldukça anlamlıdır. Örneğin, Kemalist jeopolitik açısından Sırp- ların Balkanlarda etnik temizliğe varan jeopolitik hırsı Türkiye'nin bölgesel güç dengesi parametreleri içinde "lider ülke" konumunu yerinden edecek bir gelişme olarak ele alınırken, Balkanlar, Türkiye'nin "bölgesel güç" olmasını mümkün kılan stratejik bir "alan" olarak temsil edilir. Türkçü-milliyetçi jeopolitik tahayyül için ise Balkanlar, Türk dünyasının varlığını garanti altına alan coğrafi bir "set" şeklinde temsil edilirken, dönemin İslamcı-muhafazakâr jeopolitik tahayyülü açısından Balkanlar, Müslüman ya da İslam dünyası için coğrafi bir "tampon" bölge olarak temsil edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, her üçü için de jeopolitik bir kuşak oluşturan Balkanlar birinde ulus-devlet çıkarlarının bölgesel güç olma hevesini, birinde Türk dünyasının çıkarlarını, diğerinde ise İslam dünyasının enternasyonal çıkarları için önemlidir. Her üç jeopolitik modelin Türk dış politikasını konuşurken ya da teorize ederken ortaya koydukları farklı Ortadoğu ya da Avrasya temsilleri, aralarındaki farkları anlamak açısından bir başka çarpıcı alanı temsil eder. Dolayısıyla, eleştirel jeopolitik açısından, jeopolitik, ulusal ve uluslararası politikanın mekan-sallaştırılmasının söylemsel bir pratiğidir.¹⁶ Bu nedenle, eleştirel jeopolitiğin amacı sadece Klasik Jeopolitiğin eleştirisini yapmak değil her şeyden önce zıtlıklarla düşünme, ikili sınırlandırma ve heterojenliği, yani Ötekinin karmaşıklığını ve çeşitliliğini tanımak, özeleştiri ile düşünerek farklılıkları kıyaslamaktır. Dolayısıyla, SD'nin eleştirel jeopolitik analizi öncelikle sahip olduğu jeopolitik tasavvurun Ötekisini ortaya koymakla başlamalıdır.

Stratejik Derinlik'te Kemalist Jeopolitik Tahayyül ve Eleştirisi

SD'nin jeopolitik tahayyülünün ötekisi kuşkusuz Cumhuriyet tarihinin önemli bir kesitine damgasını vurmuş ve Kemalist siyasal ontolojinin kuruculuğunu üstlendiği jeopolitik zihniyettir. Kemalist jeopolitik model, tarihsel olarak iki ana eksen üzerinde işleyen ve dış politika pratiğini şekillendiren bütünsel bir paradigma olarak tanımlanabilir. Diğer bir ifadeyle Kemalist paradigma, Türk dış politikasının kurucu söylemlerinden biridir.¹⁷ Bu söylem gerçekte dış politika pratiklerini belirlemekle kalmaz aynı zamanda içeriye nizam vermenin temel

---

16 Tuathail and Agnew, "Geopolitics and Discourse: Practical Geopolitical Reasoning in American Foreign Policy".

17 Yücel Bozdağlıoğlu, *Turkish Foreign Policy and Turkish Identity: A Constructivist Approach*, Routledge, 2003; Umut Uzer, *Identity and Turkish Foreign Policy: The Kemalist Influence in Cyprus and the Caucasus*, Tauris Academic Studies, 2010.

ölçülerini ve en önemlisi de siyasal rejimin işleyişini belirleyen bir devlet kuramının oluşmasına kaynaklık eder. Kemalist jeopolitiğin tarihsel olarak biri siyasal ontolojisiyle açıklanabilecek diğeri de dış politika pratiklerinden kaynaklanan iki ana boyutu vardır. Kemalizm her şeyden önce Cumhuriyetin kurucu ideolojisi olarak ortaya çıkmış ve şekillenmiştir.¹⁸ Cumhuriyetçi güvenlik kültürünün oluşumuna ve tarihsel olarak farklı dönemlerde yeniden üretimine de kaynaklık eden bu kuruculuk vasfı, Kemalizm'i bir dış politika doktrini olarak Türkiye'nin jeopolitik muhayyilesinin belirleyici bir unsuru haline getirmiştir.¹⁹ Söz konusu güvenlik kültürünün temel felsefesini çizen Mustafa Kemal Atatürk'ün "yurtta sulh cihanda sulh" anlayışı da dış politikanın ana prensibi olarak tayin edilmiştir. Bu jeopolitik ilke bütün Kemalist jeopolitik tahayyülün coğrafya söylemine ve dış politika angajmanlarına doğrudan nüfuz etmiştir. Kemalist dış politika paradigmasının jeopolitik kültürünü de şekillendiren ve Kemalizm'in coğrafi tezlerine dayanan üç ilkesi vardır. Bunlar; toprak bütünlüğü, ulusal bütünlük ve sekülerizmdir.

Toprak bütünlüğünün sağlanması, Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne tevarüs edilen "toprak kaybetme endişesi" bağlamında uzun yıllar Türk dış politikasının en belirleyici ulusal çıkar öncelikleri arasında yer almıştır. Ancak toprak bütünlüğü sadece dış politikada ulusal çıkarın öncelikleri arasında yer almakla kalmamış aynı zamanda dış politikanın ve Türkiye'nin jeopolitik söyleminin kuruculuğunu yapmıştır. İmparatorluğu parçalayan Sevr Anlaşması'nın haritası ile İmparatorluktan ulus-devlete geçişi coğrafi olarak sabitleyen Lozan Anlaşması'nın haritası bu jeopolitik söylemin Cumhuriyet tarihi boyunca yeniden üretilmesinde dolaşıma sokulan unsurlardandır. Lozan ile Türkiye'yi coğrafi olarak sabitleyen harita, aynı zamanda mekânsal olarak "ülke" ve bu ülkenin teritoryal sınırlarını ulusal bir dua olarak ezberletme işine yarayan bütünlleştirici, hatta milliyetçi bir *logoyo* dönüşmüştür.

Toprak bütünlüğü söyleminin en belirgin yanı, ulusal sınır ile bu sınırın dışında kalan mekanlar arasında oldukça net bir çizgi çeken ve jeopolitik kodlarını bu sınırın içinde yeniden üreten bir işleve sahip olmasıdır. Diğer bir ifade ile toprak bütünlüğü söylemi, içeride "ulusal cemaati" homojen bir millet tasavvuruna bağlayan temel düğümleyici mekânsal bir referans noktasına dönüşürken aynı zamanda bu ulusal cemaati ideolojik ve pratik olarak ülkenin topraklarının korunması için savunmacı bir hareket tarzını sürekli

18 Şükrü Hanioğlu, "The Historical Roots of Kemalis", Ahmet Kuru and Alfred Stephan, *Democracy, İslam and Secularism in Turkey*, Columbia University Press, 2012, ss. 32-61.

19 Yeşiltaş, "The Transformation of the Geopolitical Vision in Turkish Foreign Policy".

gerektiren korumacı ve savunmacı bir stratejik zihniyetin oluşmasına neden olmuştur. Teritoryal kimliğin tüm mekânsal üretim düzeyleri ile oluşum süreci, Kemalist jeopolitik teorinin merkezindedir ve Türkiye'nin karmaşık uluslararası konumunun basitleştirilmiş temsilini oluşturmaya doğrudan etki eder. Hem mekânsal ayrımlar, hem de iç mekanın vatanlaştırılması ve homojenleştirilmesi, toplumdaki sosyal çeşitliliğin yönetilebilir kategorilere ve alt birimlere bölünmesine katkı sağlar; en önemlisi de onları bu mekânsal inşa süreçleriyle dışsal bir kimliğe bağlar.

Pratik jeopolitik muhakemede ise Kemalizm, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihsel coğrafi kodlarını kendi jeopolitik tahayyülünden dışlayan bir mekan idrakini devreye sokmuştur. Dolayısıyla Kemalist jeopolitik tahayyülün toprak bütünlüğü söylemi öncelikli olarak ulusal ve dış mekanı kendi tarihselliğinin dışında yeniden kurgulayan; önce iç mekanın vatanlaştırılması (örneğin yer isimlerinin değiştirilmesi süreçleri) sonra da mekansal dışlama pratikleri ve kontrol ile dış mekanı Ötekileştiren ve içerden yabancılaştıran bir jeopolitik kültürün yerleşmesini sağlamıştır. Bir bütün olarak bakıldığında Kemalist jeopolitik tahayyül toprak bütünlüğünün korunmasının söylemsel sürekliliğini tehdit merkezli bir Türkiye coğrafyası kurgusu etrafında sürekli bir şekilde yeniden tahkim etmiştir. Soğuk Savaş boyunca ve sonrasında Kemalist dış politika doktrinini taşıyıcılığını üstlenen ordu özellikle bu jeopolitik söylemin temel aktörlerinden biri olarak çarpıcı bir örneği temsil etmektedir.²⁰

Ulusal bütünlük söylemi ise cumhuriyetçi güvenlik kültürünün üzerinde yükseldiği başka bir söylemsel alana tekabül eder. Bu anlamda, Kemalizm'in ulus-devlet tasavvuru onun aynı zamanda jeopolitik tahayyülünün de çerçevesini belirlemektedir. Burada homojen millet tasavvuruna dayalı seküler bir ulus tanımı bütün Cumhuriyet tarihinin Kemalist jeopolitik söylemine eşlik etmektedir. Dolayısıyla ulus-devlet, Kemalist jeopolitik tahayyülün en temel referans noktasını oluşturmaktadır. Sekülerizm ise Kemalist jeopolitik tahayyülün tıpkı diğer unsurlarında olduğu gibi Türkiye'nin jeopolitik kimliğinin belirleyiciliğinde kurucu bir rol üstlenmiştir. Kemalist jeopolitik tahayyül, Osmanlı coğrafi tasavvurunun ve devlet kimliğinin kuruculuğunu üstlenen Türk-İslam medeniyetini söyleminin ayrılmaz bir parçası olarak iş gören İslam'ı dışarda tutarak yeni kurulan devletin kimliğini "Batılı" olmaya eşitleyen seküler bir ulus devleti üretmiştir. Bu paradigmanın jeopolitik kül-

---

20 Murat Yeşiltaş, "Coğrafya Kaçınılmazdır: Militarizm, İstisnacılık ve Türkiye'de Ordu Merkezli Jeopolitik Mentalitenin İnşası", Murat Yeşiltaş, Sezgi Durgun ve Pınar Bilgin (der), *Türkiye Dünyanın Neresinde? Hayali Coğrafyalar, Çarpışan Anlatılar* içinde, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2014.

türü belirleyiciliği konusunda şüphe olmasa da jeopolitik pratikler açısından farklı tarihsel anlarda süreklilikler barındırdığı kadar farklılıklar da barındırdığını söylemek gerekir.

Her üç unsur açısından da Cumhuriyet tarihinde hem kurucu bir paradigma hem de tarihsel süreçte yeniden üretilen bir kültür olarak Kemalist jeopolitik iki temel endişenin Türk jeopolitik kültüründe yerleşik bir hal almasına neden olmuştur. Bunlardan birincisi jeopolitik ikincisi ise teritoryal endişedir (territorial anxiety). Jeopolitik endişe, Türkiye'nin küresel sistem içinde konumunun neresi olduğuna ve bu konumun nasıl bir jeopolitik kimliğe tekabül edileceğine ilişkin bir belirsizliğe neden olurken, toprak bütünlüğünün korunmasına yönelik korku da hem iç hem de dış politikada "teritoryal endişe"nin önemli bir jeopolitik kodlama biçimi olarak devreye sokulmasına hizmet etmiştir. En önemlisi de SD'nin sürekli vurguladığı şekliyle, Osmanlı-Türk stratejik zihniyetinin hayat damarlarıyla eklenme alanlarından olan mekan ve zaman idrakinden bir kopuşa neden olmuştur. Nitekim SD, "ortak zaman-mekan idrakinden kaynaklanan güçlü bir kimlik ve aidiyet hissine sahip olmaya"²¹ yeni bir stratejik zihniyetin oluşumunda kurucu bir rol yüklemektedir. SD bu kopuşu metnin farklı yerlerinde sıklıkla "radikal" olarak tanımlamaktadır. Sadece Kemalist jeopolitik tahayyülün ana kodlama biçimi olarak kalmayan aynı zamanda diğer jeopolitik söylemlerin de ruhuna nüfuz etmiş "köprü" ülke metaforu adeta böylesi bir endişenin ürünüdür. "Köprü" ülke metaforu bizatihi *arada kalmışlığın ve aidiyetsizliğin* bir yansıması olarak anlaşılabilir. SD'nin köprü karşısında "merkez" ülkeyi, kimlik bunalımı karşısında kesinliği ifade eden İslami tarihsel sürekliliğin oluşturduğu ben-idrakini koyması da bu bağlamda anlaşılmalıdır. Davutoğlu'nun, S. Huntington'un Türkiye için yapmış olduğu *torn country* (yırtık ülke) tasvirine karşı çıkması da benzer şekilde Türkiye'nin köprü oluşuna ilişkin hem içerden hem de dışardan yapılan coğrafi ve jeopolitik temsilleri kabul etmemesinden kaynaklanmaktadır. Davutoğlu "köprü" rolüne şu şekilde karşı çıkar: "Bu köprü rolünü kendine saygı ve güvenden yoksun bir psikoloji ile sadece pragmatik sathîlik içinde gören toplumlar ise medeniyet tarihinde yoğun kimlik bunalımları ve bu bunalımların yol açtığı iç siyasî çatışmalarla yer almıştır".²²

Kemalizm her ne kadar kavramsal olarak kullanılsa da SD'nin jeopolitik tahayyülüne ve söylemine karşı öteki olarak konumlandırmamın sebebi, Kemalist coğrafya ve tarih tasavvurunun kaynaklık ettiği Türkiye kimlik

21 Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, s. 23.

22 *Ibid*, s. 92.

ve aidiyet hissini sürekli şekilde Davutoğlu tarafından kimlik bunalımının sebebi olarak gösteriliyor olmasıdır. Bu durum, SD'ye göre büyük ölçüde Osmanlı'dan Cumhuriyete geçişte yaşanan "radikal kopuşla" meydana gelmiştir. SD'nin "kimliksiz seçkinlerin" tercihi olarak tanımladığı bu durum aynı zamanda Türkiye'nin tarihsel jeopolitik hinterlandından ve kimlik hafızasından da bir kopuşa neden olmuş ve pasif bir stratejik zihniyetin yerleşmesine kaynaklık etmiştir.²³ Dolayısıyla SD için temel mesele bu radikal kopuşun neden olduğu kimlik bunalımının aşılmasıdır. Bu kimlik bunalımı SD'ye göre, siyasi kültürel kodlama biçimleriyle siyasi değerler arasındaki uyumsuzluktan kaynaklanmaktadır. Daha da önemlisi, "siyasi elit ülke jeopolitiğini başka siyasi güç merkezlerinin stratejik düzenlemelerinin taktik faktörü"²⁴ olarak görmektedir. Dolayısıyla bu durum öncelikli olarak yönetici seçkinlerin radikal Batılılaşma temayülünün bir sonucu olarak okunmalıdır.

SD bu krizi şu şekilde tanımlar: "kimlik bunalımı yaşayan ve bu bunalımı bir kültür buhranı haline dönüştüren toplumlar psikolojik, sosyolojik, siyasi ve ekonomik dalgalanmaların kısılcığında stratejik bir açmaz içine düşerler".²⁵ Bu şekliyle ele alındığında, SD kendi jeopolitik tahayyülünü Cumhuriyetçi güvenlik kültürünün üç önemli ayağını teşkil eden alanlarını İslam-Osmanlı medeniyetinin bütün tarihsel süreklilik unsurlarını içinde barındıracak şekilde revizyonist bir okumaya tabi tutarak yeniden kurgulamaktadır. Bu revizyonist okuma biçimi de temel olarak Cumhuriyetçi stratejik zihniyetin bütün içeriğine nüfuz etmiş gerilim alanlarının ters yüz edilmesinden geçmektedir. SD, bu durumu şu şekilde ifade eder:

"Türkiye bu açıdan Batı medeniyeti ile girdiği cephe ilişkisini kaybettiğinden sonra bu medeniyete iltihak etme iradesi gösteren siyasî elitin elinde siyasî sistemin dayandığı kimlik, kültür ve kurumlar açısından tam bir tarihî kırılma ve yeniden yüzleşme süreci yaşayan yegâne toplumdur. Bu tarihî kırılmanın gerekli kıldığı fedakârlıklara rağmen devletler hiyerarşisinde tarihî birikimine uygun onurlu bir yer edinmemiş ve iltihak ettirmek istendiği medeniyet çevresi tarafından sürekli dışlanmış olmak -ki bunun son örneği AB'nin 1997 Lüksemburg Zirvesinde gözlenmiş ve 1999 Helsinki Zirvesi ile telafi edilmeye çalışılmıştır- tarihî süreklilik unsurlarını ayakta tutan güçlü psikolojik altyapının devreye girmesi sonucunu doğurmuştur.

Türkiye'de yaşanan en temel çelişki bir medeniyet çevresine siyasi merkez olmuş bir toplumun tarihi ve jeokültürel özelliklerinin oluşturduğu

---

23 Ibid, s. 70.

24 Ibid, s. 118.

25 Ibid, s. 23.

siyasi kültür birikimi ile siyasi elit tarafından başka bir medeniyet çevresine ilhak etme iradesi esas alınarak şekillenmiş siyasi sistem arasındaki uyum problemidir".²⁶

SD'nin açık olarak ifade etmekten kaçındığı, hatta metnin tamamına bakıldığında Kemalist dış politika kavramının ya da paradigmasının dahi kullanılmadığı açık bir şekilde fark ediliyor olsa da, eleştirdiği şeyin tam olarak bu zihniyetin ortaya çıkardığı kırılma ve gerilim alanları olduğu söylenebilir. Sorun tam olarak, Kemalist stratejik zihniyetin mekan-zaman idrakini Türkiye'nin coğrafi ve tarihsel derinliğini yeniden keşfedecek ve anlamlı bir stratejik teoriye dönüştürecek şekilde yerinden edilmesidir. Daha açık bir ifadeyle sorun, "kimliksiz seçkinler" olarak tanımladığı yönetici ya da entelektüellerin Türkiye'nin coğrafi ve tarihi unsurlarını yanlış yorumluyor olmalarıdır. Dolayısıyla SD'nin hesaplaşması gereken Kemalist zihniyetin oluşumun da kaynaklık eden yönetici seçkinlerin kimlik tahayyülleridir.

"Bir kesim tarafından dış politikadaki en önemli dayanak noktaları arasında gösterilen tarihî ve kültürel unsurlar başka bir kesim tarafından en büyük ayak bağları olarak telakki edilmektedir. Aynı şekilde ortak bir bakış açısı ile yorumlanması gereken Türkiye'nin coğrafyası da ciddi bir farklılaşmanın odak noktası olmaktadır. Türkiye'nin kendi yakın havzası ile daha derin bir bütünleşmeye gitmesi gerektiğini düşünenler ile bu havzanın etki alanından mümkün olduğunca uzaklaşarak bölge ötesi unsurlarla bütünleşmek gerektiğini söyleyenler arasındaki gerilim de bir başka ayırıcı unsur haline gelmektedir".²⁷

Burada SD'ye göre, Cumhuriyetçi güvenlik kültürünün Türkiye'de "stratejik zihniyetin" oluşumuna doğrudan nüfuz etmiş ve Türkiye'nin tarihsel süreklilik unsurlarından radikal bir kopuşa neden olan mekan ve zaman anlayışı, bunalımın sebebi olarak sunulur. Bu bunalım aşmanın yolu ise, SD için "yeni stratejik zihniyetin" oluşumunda kurucu rol biçilen yeni siyasal ontolojinin (ben-idraki) Cumhuriyetçi "stratejik zihniyetle" yer değiştirmesidir. Ben-idraki sadece bireysel bir şuur hali olmaktan öte toplumların zaman idrakleriyle mekan idraklerinin (jeopolitik muhayyilelerinin) belirli bir medeniyet aidiyeti, kültürel kimlik ve dışa yansıyan biçimsel formlarıyla bütünlük oluşturmuş halidir. Dolayısıyla SD'nin alternatif olarak ortaya koyduğu yeni jeopolitik muhayyilenin amacı, eski rejimin neden olduğu medeniyetsel kopuşu yeni bir zaman ve mekan tasavvuruyla tamir etmek ve Türkiye'nin uluslararası konumunu yeniden inşa etmektir. Daha açık bir ifa-

26 Ibid, s. 83.

27 Ibid, s. 46.

deyle, SD'nin hedefi toplumsal ve tarihsel olarak seçkinler düzeyinde oluşturulmuş çok yönlü jeopolitik ve jeokültürel bunalımı aşmaktır. SD için asıl konu, Kemalizm'in Türkiye için kuruculuğunu üstlendiği "sahte benliğin" yerinden edilmesidir. Türkiye'nin mekan ve zaman algısının hakim Kemalist paradigma tarafından *tarihsizleştirilme* biçimlerinin ve süreçlerinin yerinden edilmesi gerekmektedir. Davutoğlu'na göre;

Türkiye'de yaşanmakta olan çok yönlü bunalımda da iç benlik ile dışı yansıyan benlik arasındaki farklılaşmanın izleri görülmektedir. Kişinin vücudunun toplumlar düzeyindeki karşılığı tarih/meکان boyutudur. Toplumların kendi tarih/meکان boyutu ile yabancılaşması, kişinin kendi vücudu ile yabancılaşarak sahte benlik içine girmesi gibidir. İtiraf edelim ki, ilkokuldan itibaren verilen yoğun tarih ve coğrafya bilgisine rağmen bir tür tarihsizleşme sürecinin içinde yaşaya geliyoruz.²⁸

Türkiye'de yaşanan en temel çelişki bir medeniyet çevresine siyasî merkez olmuş bir toplumun tarihi ve jeokültürel özelliklerinin oluşturduğu siyasî kültür birikimi ile siyasî elit tarafından başka bir medeniyet çevresine iltihak etme iradesi esas alınarak şekillenmiş siyasî sistem arasındaki uyum problemidir ve bu durum hemen hemen sadece Türkiye'ye has bir olgudur.²⁹

Bu durum başlı başına Türkiye'nin stratejik derinliğinin yeniden yorumlanmasında yeni bir ulus-devlet, yeni bir sekülerizm ve yeni bir "tarihi coğrafya" anlayışını gerekli kılmaktadır. Bu yeniden okuma çabası, Türkiye'yi 20. yüzyılın başında ortaya çıkmış bir ulus-devlet olarak tanımlamak yerine, "20. asrın başında Avrasya üzerinde egemen olan sekiz çok uluslu imparatorluk yapısından birini oluşturan Osmanlı Devleti'nin mirası üzerine kurulmuş modern bir ulus-devlet" şeklinde tasvir etmektedir. Hatta Türkiye'yi dünya ana kıtası üzerindeki ana jeopolitik kuşakların etkileşim alanlarında bulunan modern bir ulus-devlet olarak tasvir etmeyi gerekli kılmaktadır. SD her ne kadar ulus-devlet fikrini göz ardı eden bir paradigma önermiyor olsa da bu ulus-devlet fikrinin ihtiva ettiği tefrik edici nitelikleri önemli ölçüde değiştirmektedir. Dolayısıyla SD, ulus-devlet anlayışında kültürel ve medeniyetsel kodların, tarihi süreklilik unsurlarını önce jeo-kültürel sonra da jeopolitik düzeyde yeniden tartışmaya açarak kendi siyasi ontolojisi bağlamında yeni bir jeopolitik tahayyül sunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, bu durum SD'nin, eski rejimin söylemsel kuruculuğunu üstlenen mekan, tarih ve kimlik gibi "sınır üretici" bütün söylem ve pratiklerini değiştirmeyi gerekli kılmaktadır. Mede-

---

28 Ibid, s. 59.

29 Ibid, s. 83.

niyet ölçeğinde ise SD Türkiye'nin jeopolitik kimliğini Batı'nın bir parçası olacak şekilde değil ancak ona alternatif olacak şekilde yeniden kurgulamaktadır.³⁰ Bütün bu unsurları aynı zamanda SD'nin jeopolitik tahayyülünde onu diğerlerinden farklı kılan alanlar olarak görmek mümkündür.

'Stratejik Derinlik'in Jeopolitik Metodolojisi

SD'nin sunduğu metodolojik modelin ana omurgasını jeopolitik oluşturmaktadır. Davutoğlu, içinde birçok değişkenin yer aldığı sistemik bir jeopolitik metodoloji inşa etme arayışındadır ve bu metodoloji büyük ölçüde eklektik bir temele sahiptir. Diğer bir ifade ile Uluslararası İlişkiler disiplini başta olmak üzere klasik jeopolitiğin de içinde yer aldığı geniş bir Sosyal Bilimler metodolojisi SD'nin ruhuna nüfuz etmiştir. Ancak burada ön plana çıkan en temel noktalardan biri, jeopolitiğin bir analiz düzeyi olarak daha belirleyici olduğudur. Kitabın metodoloji bahsinde klasik jeopolitiğin büyük düşünürleri ile kurduğu irtibat bu bakımdan çapıcı bir misal temsil eder. Davutoğlu'na göre,

"Değişik varsayımlardan ve anlamlandırma zeminlerinden hareket eden Mackinder, Mahan, Spykman, Paul Kennedy ve Huntington gibi dönemsel etkilerde bulunmuş teorisyenlerin çoğu nihai noktada resmetmeden açıklamaya, açıklamadan anlamaya, anlamadan anlamlandırmaya ve bütün zeminlerden hareketle de yönlendirmeye dönük fikirler üretmiştir".³¹

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı üzere, verilen örnekler 20. yüzyılın, özellikle de jeopolitik çalışmalar açısından –farklı varsayımlara ve teorik arka plana sahip olsalar da- ön plana çıkan isimlerin başında gelmektedir. Mackinder, Mahan ve Spkyman klasik jeopolitiğin, Kennedy ve Huntington ise neo-klasik jeopolitiğin önde gelen isimleri arasında yer alırlar. Bu jeopolitikçilerin hepsi de coğrafyanın uluslararası siyasetin anlaşılmasında ve planlanmasında sabit bir veri olarak ele alınması gerektiğini ileri sürerler. Bu jeopolitikçiler için coğrafya adeta dünya siyasetinin çatışmacı mantığının açıklanmasında en temel açıklayıcı unsurlardan biridir. Ayrıca bu jeopolitikçilerin hepsi de belirli bir açıdan uluslararası politikayı mekansallaştıran jeopolitik muhakemeye sahiptirler. Jeopolitik muhakemeler gerçekte büyük oranda sunduğu coğrafi sabitlemeler ve temsiller nedeniyle genellemeler

30 Ibid, s. 69.

31 Ibid, s. 2

içeren indirgemeci bir analiz biçimidir. Diğer bir ifadeyle, klasik jeopolitik çalışmalar, coğrafyayı değişmez ve sabit bir veri olarak ele aldığı gibi aynı zamanda siyasetin (dolayısıyla da stratejinin) coğrafi olması gerektiğini ileri sürer. Bu durum büyük ölçüde Türkiye’de farklı jeopolitik söylemlerin sahip olduğu tipik bir eğilimdir ve coğrafyanın ne anlattığı ve bunun neden anlamlı olduğuyla ilgili sağlam varsayımlardan oluşan, her bir analizin birbirini toto- lojik olarak desteklediği jeopolitik hakikat iddialarının oluşmasına kaynaklık eder.³²

Coğrafi tasvirler üzerinden inşa edilen jeopolitik gerçeklikler böylece belirli bir siyasanın üretimine kaynaklık eder ve bu siyasaların toplumsal meşruiyet kazanmalarını sağlarlar. Diğer bir ifadeyle, jeopolitikçiler ya da yönetici seçkinler coğrafyadan bahsederken, onun fiziksel görünürlüğüne de atıfla (sabit bir veri şeklinde) “hiçbir yerin görüşünü” sunduklarını ileri sürerler. Çünkü coğrafya kendi başına siyasetin nasıl olması gerektiği noktasında yeterli bir kaynak olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak gerçekte coğrafya, fiziki bir durumu göstermesine rağmen iktidar ilişkilerine göre farklı politik özneler tarafından farklı şekillerde tahayyül edilir ve siyasa üretimine farklı şekillerde kaynaklık edebilir. Yani coğrafyanın, Türkiye’nin jeopolitiğinin anlaşılmasında sabit bir veri, bu jeopolitiğin “köprü” veya “merkez” ve en önemlisi de bu jeopolitik kodlamanın ne tür bir siyaset biçimini önerdiğini söylemek bizatihi Türkiye’deki iktidar bloklarının siyasal tasavvurlarından ayrı olarak düşünülemez.

Davutoğlu da coğrafyayı güç unsurları arasında sabit bir veri olarak ele alır. Bu durum başlı başına klasik jeopolitikten kalma bir algı olarak anlaşılabilir. Davutoğlu’na göre, coğrafya (mekan-idraki olarak okuyun) medeniyetlerin oluşumunda asli katkıyı sağlayan kurucu unsurlardan biridir.³³ Braduel’den alıntıyla ifade edilecek olursak, Davutoğlu da “haritalar gerçek öyküyü anlatır” fikrine katılmaktadır. Coğrafya, objektif bir gerçekliği yansıtırken haritaların bu objektif gerçekliğin medeniyet idraki sürecinden geçmiş sübjektif bir şekli olarak kabul edilmesi, jeopolitik tahayyülün mekan tasavvurundan ayrı düşünülmemeyeceğinin bir göstergesi olarak okunmalıdır. Bu durum, Davutoğlu’nun klasik jeopolitikle kurduğu dirsek temasına da tartışılabilir yeni bir boyut eklemektedir. Zira coğrafya ancak, medeniyetsel bir aidiyetle anlamlı bir dünya (jeopolitik) tasavvuruna dönüşebilir.³⁴

---

32 Pınar Bilgin, “Türkiye’nin Jeopolitik Doğması”, Murat Yeşiltaş, Sezgi Durgun ve Pınar Bilgin (der), *Türkiye Dünyanın Neresinde? Hayali Coğrafyalar, Çarpışan Anlatılar* içinde, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2014.

33 Davutoğlu, “The Clash of Interests: An Explanation of World (Dis)order”.

34 Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, s. 97.

Davutoğlu'na göre, medeniyetler kendi *ben-idraklerinden* hareketle coğrafi algılamalar geliştirmektedir.³⁵ Dolayısıyla klasik jeopolitikte, coğrafyanın tabiiğine vurgu yapılarak ortaya konan meşrulaştırma biçimleri SD'de toplumsal ve medeniyetsel muhayyilenin bir sonucu olarak şekillenen kurucu bir unsura dönüşmektedir. Diğer bir ifade ile mekan sadece objektif gerçekliği ile değil tarihsel varoluş biçimiyle de SD'nin güç parametrelerinin en önemli unsurlarından biri olarak iş görmektedir. Dolayısıyla jeopolitik metodoloji salt coğrafi kategorilere dayanmak yerine, tarihsel süreklilik unsurlarıyla birlikte anlaşılmalı ve medeniyetsel tasavvurun bir parçası olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum büyük ölçüde toplumların kendileri neye ve nereye göre mekânsal olarak inşa ettikleri ile doğrudan ilgilidir.

Metodolojik olarak ele alındığında ise SD, mekan-idrakinin oluşumundan jeopolitiğe jeopolitikten de stratejiye uzanan kademeli bir yol takip etmektedir. Ancak yeni bir jeopolitik teori ortaya koymak yerine, daha çok Türkiye'nin uluslararası konumunu yeniden tahkim edecek jeo-stratejik bir öneride bulunmaktadır. Tıpkı Türkiye'deki diğer jeopolitik söylemlerde olduğu gibi coğrafya, SD'de de başlı başına temel analiz nesnelere biri olarak mevcuttur. Bu, Ahmet Davutoğlu'nun önceki metinlerinde görülen bir süreklilik unsurudur ve büyük ölçüde 20. yüzyılın başındaki klasik jeopolitik yazınından etkilenmiştir. Öyle ki coğrafyanın "sabit veri" olduğu, metnin farklı kısımlarında sıklıkla tekrar edilmektedir.³⁶ Davutoğlu'nun Türkiye'nin uluslararası konumunu tasvir etmek için başvurduğu kavramların birçoğu ya coğrafidir ya da jeopolitiktir (sınır, ön hat, nüfuz alanı, havza, merkez, kuşak, kırılma alanı, jeopolitik boşluk vs). Ayrıca SD'nin Türkiye'nin etkinlik ve nüfuz alanları olarak tanımladığı "havza" ve diğer tasvirler ve sınıflandırmalar klasik jeopolitikte sıklıkla kullanılan kavramların başında gelir. Havza tanımlamaları kültürel ve tarihsel bir tanımlama olarak ortaya çıkıyor olsa da SD'de birer coğrafi alana dönüşmüşlerdir. Dolayısıyla bu kavramların hepsi coğrafi ve tarihi açıdan birer hakikat olma iddiası taşımaktadırlar. Yani, tarihe ve coğrafyanın tarihsel süzgeçten geçerek ortaya koyduğu "jeopolitik bütünlüğe" bakıldığında SD için her şey oldukça açıktır.

SD'nin jeopolitik modeli açısından, coğrafyanın Türkiye'nin "stratejik derinliğine" nasıl bir temel sağladığı, bu temelin nasıl kurgulandığı ve nihayetinde nasıl bir jeopolitik muhayyile öngördüğü hem SD'yi diğer kuramsal çalışmalardan ayırır hem de Davutoğlu'nu bir jeopolitikçi olarak, özellikle kullandığı jeopolitik metodoloji ve kimlik tahayyülü bakımından farklılaş-

35 Ibid, s. 101.

36 Ibid, s. 17-13.

tırır. Söz konusu *fark* büyük ölçüde SD'nin önermiş olduğu "revizyonist" anlayışın felsefesinden (zihniyet), metodolojisinden (kuramsal) ve stratejisinden (defansif-offensif dengesi) kaynaklanmaktadır.

Burada revizyonizm, genel olarak Türkiye'nin jeopolitik konumunun geleneksel ele alış biçimine bir itiraz (zihniyet eleştirisi) hem de Türkiye'nin uluslararası güç parametreleri içindeki mevcut konumundan duyulan memnuniyetsizlik ve bunun değiştirilmesi isteği anlamında kullanılmaktadır. Söz konusu revizyonizm anlayışı kitabın daha ilk kısmında açık bir biçimde görülebilir. SD bu anlamda Türkiye'nin jeopolitik etkinlik ve nüfuz alanını Türkiye'de var olan diğer jeopolitik modellerden farklı olarak cari sınırların ötesine taşıyan yeni bir tarih (zaman) ve mekân (coğrafya) algısı etrafında inşa etme iddiası taşımaktadır. SD'ye göre bu zihniyetin inşa edilmesi Türkiye'nin uluslararası güç parametreleri içindeki pozisyonunu orta vadede değiştirecektir. Kendisinin Türkiye'nin stratejik derinliğini uygulanabilir kapsamlı ve uzun vadeli bir dış politika stratejisine dönüştürecek yöntemlerden biri olarak önerdiği "çok boyutlu süreç analizi" bir tarafta zaman idrakine dayalı "tarih derinliğini" diğer tarafta da mekân idrakine dayalı "coğrafi derinliği" merkeze alan bir kurguya sahiptir.³⁷ Bu nedenle tarihsel ya da coğrafi derinlikten bahsederken aynı zamanda hem metodolojiden hem de kendisinin ortaya koymuş olduğu jeopolitik modelden bahsetmektedir.

Bu durum SD'nin revizyonizm anlayışının amacını da daha net bir şekilde ortaya koymaktadır. Amaç, Türkiye'nin, uluslararası güç dengelerinde ağırlığını koyabilmesidir. Bunun için tarih ve coğrafya parametreleri yeni bir "stratejik zihniyetin" inşa edilmesinde ve sistemik bir jeopolitik metodoloji ve model oluşturmada devreye sokulmakta ve böylece Türkiye küresel sistemin dönüşümünde aktif bir oyuncu haline getirilmektedir. Diğer bir ifadeyle bu zihniyet, Türkiye'yi sunduğu jeopolitik modelin esnekliği sayesinde iç siyasi kültürü ile bütünleştirilebilen ve nihai olarak uluslararası sistemin edilgen/çevre unsuru olmaktan kurtaracak siyasi bir ontoloji meselesi olarak ortaya koyulmaktadır. Kemalizm tartışması hatırlanırsa söz konusu siyasi ontoloji meselesinin bir zihniyet problemi olarak kurgulandığı ve bu zihniyetin değişmesiyle stratejik zihniyetin de değişeceği öngörülmektedir. Stratejik zihniyet kavramsallaştırması başlı başına bunun hem yöntemsel hem de kuramsal bir izdüşümü niteliğindedir. Bu tasvir edici özelliğin Türkiye'deki hakim jeopolitik paradigmaya olan direnç noktaları da oldukça çarpıcıdır. Ayrıca söz konusu tanımlamanın jeopolitik tahayyülden çok da farkı yoktur. Davutoğluna göre;

---

37 Ibid, s. 6.

"Bir toplumun stratejik zihniyeti; içinde kültürel, psikolojik dini ve sosyal değerler dünyasını da barındıran tarihi birikim ile bu birikimin oluştuğu ve yansıdığı coğrafi hayat alanının ortak ürünü olan bilincin, o toplumun dünya üzerindeki yerine bakış tarzının belirlenmesinin ürünüdür. Bu açıdan bakıldığında zihniyet ile strateji arasındaki ilişki, coğrafi verilere dayalı mekân algılaması ile tarih bilincine dayalı zaman algılamasının kesişim alanında ortaya çıkar".³⁸

Bir tarafta tarih diğer tarafta coğrafya, bir toplumun geleceği ile yönelişi devletin dış politika yapımını etkileyen *stratejik zihniyetin* alt yapısını oluşturur. Zihniyetin SD için hangi düzlemde oluşturulduğu tam olarak net olmasa da bir tür psikolojik, bireysel ve toplumsal bir "şuur hali" olarak ele alındığı düşünülebilir. Diğer bir ifade ile, Türkiye'nin uluslararası konumunun yeniden yorumlanması ve bu konumun etkin bir dış politika stratejisine dönüştürülmesi tarih ve mekan derinliğini çok boyutlu bir şekilde analiz edebilme "kabiliyetine" bağlıdır. Buna bağlı olarak da, Türkiye'nin stratejik derinliği, tıpkı klasik jeopolitikte olduğu gibi "hiçbir yerin görüşü" olarak tarihsel ve coğrafi bir gerçekliktir; hayati olan bu derinliğin yorumlanmasıdır.

Bu şekliyle incelendiğinde SD'nin bir jeopolitik metin olarak ele alınması ve jeopolitikten ne anladığının sorgulanması daha anlamlı hale gelecektir. Hem mekan fiziki bir gerçeklik olması bakımından hem de tarih kadim bir süreklilik olması bakımından SD'nin güç parametreleri için sabit veriler olarak tayin edilir ve Davutoğlu'nun jeopolitik modelinin birbirinden ayrılmaz parçaları haline gelir. Her iki boyut da Türkiye'nin stratejik derinliği için birbirlerini *totalojik* olarak destekleyen jeopolitik hakikatler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Yani Türkiye coğrafyasının sunduğu derinlik tarihsel sürekliliğinin, tarihi derinlik de dünya siyaseti açısından merkezi bir konuma tekabül eden bölgeler arası jeopolitik bir bütünlük oluşturmasının sonucudur. Her iki parametre açısından da Türkiye'nin jeopolitiği belirli bir zihniyetin ürünü olan tanımlama olmaktan çıkmakta ve Türkiye'nin coğrafi konumunda bir hakikate dönüşmektedir. Böylece SD'nin sistemik jeopolitik modelini oluşturan zaman unsuru kitapta da sıklıkla kullanılan *kadim* kavrayışıyla açıklanan ve medeniyetler arası etkileşimleri ifade eden tarihsel bir süreklilik unsuru şeklinde karşımıza çıkmaktadır.³⁹ Mekân unsuru ise uzun dönemli jeopolitik süreklilikler sonucu oluşan merkezi jeopolitik kuşakların/hatların dünya siyaseti açısından stratejik değerini ifade eden coğrafi bir süreklilik şeklinde belirmektedir. Bu ele alma biçimi, Türkiye'nin uluslararası konu-

38 Ibid, s. 29.

39 Ibid, s. 22.

munu yeniden yorumlarken Davutoğlu'na Türkiye merkezli sistemik bir jeopolitik model kurma olanağı sağlamaktadır.

Davutoğlu'nun klasik jeopolitikle kurduğu dirsek teması hem metodolojiktir hem de kendisinin jeopolitik, jeokültürel ve jeoekonomik bölgelerin tasvirine kaynaklık eden bir arka plan oluşturur. Gerçekte SD ortaya koyduğu jeopolitik model açısından ağırlıklı olarak İngiliz jeopolitik kuramcısı Mackinder'den beslenen bir jeopolitik kurguya sahip olsa da kavramsal olarak eklektik bir örgü sunar. Kitabının farklı bölümlerinde sunduğu şekliyle, stratejik merkez olarak tarif ettiği bölgeleri tanımlamak için kullandığı “doğal” ve “siyasi” “sınır” kavramsallaştırmalarında Ratzel'in kuramından, özellikle de hayat sahası (*Lebensraum*) metaforundan etkilendiği anlaşılmaktadır. Ratzel'e göre, bir devletin tarihi-medeniyeti ile coğrafi alanı ve insanları arasında sarsılmaz bir ilişki vardır. Bu anlamda özellikle Ratzelci siyasi coğrafya düşüncesinde gördüğümüz coğrafya temel alınarak inşa edilen mekan idraki Davutoğlu'nda tarihsel süreklilikler sonucu oluşmuş bir teritoryal ben-idrakine dönüşmüştür. Bu anlamda kendisinin “medeniyetlerin ben-idraki” olarak sıklıkla kullandığı kavramsallaştırma medeniyetlerin varlık bilinci ile uyumlu olarak geliştirilen coğrafya-tarih algılamasının da temelini oluşturmaktadır.⁴⁰ Buna göre, toplumlar ancak kendi ben-idraklerinden hareketle coğrafi “algılamalar” geliştirmektedirler. Burada “coğrafi algıyı” coğrafi ya da jeopolitik tahayyül ile karşılamak oldukça mümkündür. Diğer bir ifadeyle, Türkiye'nin stratejik derinliğini mümkün kılması her şeyden önce varlık bilinci ile uyumlu bir coğrafi muhayyile oluşturmaya bağlıdır. Varlık bilinci ile uyumsuz mekan-zaman algısı Cumhuriyet tarihinde yönetici seçkinler düzeyindeki radikal bir kırılma nedeniyle Türkiye'nin uluslararası konumunun sağladığı jeopolitik avantajlarda da radikal bir kopuşa neden olmuştur. SD'nin görevi bu radikal kopuşun neden olduğu “kimlik bunalımını” varlık bilinciyle uyumlu yeni bir coğrafya ve tarih idrakiyle aşmaktır. Bu yüzden SD yeni bir jeopolitik ben-idraki oluşturma iddiasındadır. Bu durum büyük ölçüde Kemalist jeopolitik modele de doğrudan bir direnç noktası oluşturmaktadır.

Yine Alman jeopolitik geleneğinin kurucu isimlerinden biri olan Haushofer'in kavramsal haritası da SD'nin jeopolitik modeline kaynaklık teşkil eder. Alman coğrafya ekolününü temsil eden Haushofer'de gördüğümüz; “sınır, bir devletin coğrafyasını sınırlayan basit entiteler değil fakat hayatı çıkarlarını kuran esnek kuşaklardır” önermesinde olduğu gibi, Davutoğlu için de “sınır” Türkiye'nin stratejik derinliğini etkileyecek ölçüde önemli

---

40 Ibid, s. 97.

bir kavramdır. SD'nin tüm analitik kurgusunda olduğu gibi sınır kavramında da oldukça esnek bir tanımlama söz konusudur. Bu anlamda, iç egemenlik söylemine terk edilmiş, hukuki dış sınırlarının ötesinde hiçbir tarihi süreklilik unsurunu hesaba katmayan "sinik" bir mekan- idraki SD'nin değiştirmeye çalıştığı en temel algılardan biridir. Söz konusu korumacı ve savunmacı sınır algısının yerine SD "toplumların yöneldikleri" ön alanları ortaya koyan jeopolitik "ön hat" kavramını önermektedir.⁴¹

Bu iki açıdan önemlidir. Birinci SD, sınır kavramının hukukiliği meselesini tartışmaya açarak, sınırı toplumsal olarak üretilmiş sosyolojik ve kültürel bir hat olarak tanımladığı için ulus-devlet merkezli jeopolitik tahayyülün ötesinde bir Türkiye jeopolitiği kurgusunu gündeme getirir. İkincisi ise, *pratik* jeopolitik açıdan sınırı Türkiye'nin "*proaktif*" stratejik pozisyonuna meşruiyet kazandıran bir ayırım çizgisi olarak gündeme getirir. SD bu anlamda Türkiye merkezli diğer jeopolitik modellerden farklı olarak *sınırı*, Türkiye'nin hukuki sınırlarına sabitlenmiş statik bir ayırım hattı olarak değil, uluslararası ve bölgesel konjonktüre göre değişen dinamik ve esnek bir şekilde ele almaktadır. Davutoğlu'na göre; "jeopolitik konum artık sınırları müdafaa dürtüsünün yönlendirdiği bir statükoyu muhafaza stratejisinin aracı olarak görülmemelidir".⁴² Böylece sınır sadece coğrafi bir gerçekliği yansıtması bakımından değil kültürel ve tarihi süreklilikleri içinde barındırması bakımından da SD'nin kademeli sistemik jeopolitik modelinin bir parçasını oluşturmaktadır. Ancak tüm tarihselliğine ve kültürelliğine rağmen sınırların geçişkenliği SD için "tabii" bir olgudur. Bu durum Ratzel ve Haushofer'de sıklıkla gördüğümüz "tabiileştirilmiş jeopolitik" söyleminin izlerini taşımaktadır. SD'yi hem revizyonist hem de bir ölçüde daha ofansif yapan, sınırların tabii oluşu ile bir ülkenin cari uluslararası pozisyonu (ağırlığı) arasındaki uyumsuzluğu çatışmanın kaynağı olarak görmesidir. Davutoğlu'na göre tarihselliği olmayan yapay sınırlarla bir ülkenin tarihsel ve stratejik derinliğini yansıtan jeopolitik potansiyeli arasındaki uyumsuzluk çatışmacı bir durum ortaya çıkarmaktadır;

"Bir toplumun kültürel ve tarihi birikimi ile desteklenen jeopolitik ön-hatlar ise bir toplumun uluslararası vizyonunun şekillenmesinde önemli rol oynarlar. Mesela Alman kimliği ile Kutsal Roma-Germen tarihi ile dokunan Alman stratejik zihniyetinin ön gördüğü jeopolitik ön-hat ile fiili/hukuki Almanya sınırları arasındaki farklılaşma geçmişte iki dünya savaşına sebep olmuştur. Aynı farklılık II. Dünya Savaşından sonra ise

41 Ibid, s. 19.

42 Ibid, s. 117.

barışçı yöntemlerle AB'nin ilk oluşturucu etkenleri arasında yer almıştır. ABD'yi bir süper güç olarak tarih sahnesine çıkararak ana unsur da, 19. Yüzyılda Atlantik'ten Pasifik derinliğine doğru sürekli genişletilebilen bir sınır üzerinden hukuki/siyasi bir egemenlik alanı haline dönüştürülebilen ön-hat vizyonudur".⁴³

SD'nin sistemik kademeli jeopolitik modeli açısından kültürel sınır tanımlamasına eşlik eden jeopolitik kuşak tasvirlerinde de klasik jeopolitiğin etkisi görülebilir. Bu anlamda SD jeopolitik söz konusu olunca, dünya tarihi özellikle de 20. yüzyıl tarihini jeopolitik mülahazalara eşitleyen bir tarih okumasını merkeze alır. Klasik jeopolitik paradigmaya bir eleştiri getirmek yerine, farklı teorilerin dünya siyaseti açısından farklı konumlarda bulunan (güç dağılımı bağlamında) devletlerin kendi dış politika stratejilerine nasıl kaynaklık ettiğini açıklamayı tercih etmektedir: "Kara, deniz ve hava jeopolitiğinin incelenmesi küresel siyasi ve askeri stratejilerinin geliştirilme sürecini anlamak ve bu stratejiler çerçevesinde Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafyanın önemini kavramak bakımında son derece gereklidir"⁴⁴. Daha da önemlisi Davutoğlu, klasik jeopolitiğin ana kuramlarının coğrafi tasvirlerini Türkiye'nin dünya siyasetinde jeopolitik merkeziliğini göstermek için kullanır. Burada dünya siyasetinin coğrafi temellere indirgenerek açıklanmasını eleştirse de (Mackinder örneğinde) SD için önemli olan bu teorilerin Türkiye'nin uluslararası konumunun önemini göstermesinde nasıl bir coğrafi çerçeve sunduğudur. Diğer bir ifadeyle, SD klasik jeopolitiğin tüm önemli şahsiyetlerinin jeopolitik teorilerine dayanarak Türkiye'nin (Anadolu merkezli ana coğrafi kütle) adeta merkezde konumlandırıldığı coğrafi bölgeleri ve jeopolitik kuşakları tercih eder. Yani SD, klasik jeopolitiği kendi coğrafi tasvirlerinde seçmeci bir şekilde okumayı tercih eder. Bu teorilerinden farkı, jeopolitik merkezin ortaya çıkmasında tarihin, coğrafyanın önüne geçecek ölçüde Türkiye'nin uluslararası konumuna kaynaklık ediyor olmasıdır.

Bir "Süper-Yapı" Olarak Coğrafya Anlayışı ve Merkez Ülke Olarak Türkiye

SD'nin *sınırdan havzaya* uzanan kademeli bir şekilde Türkiye "merkezli" jeopolitik, jeokültürel ve jeoekonomik bütünleşmeye kaynaklık edecek modelinde tıpkı klasik jeopolitik de olduğu gibi coğrafya bir süper yapı olarak anlaşılır. Diğer bir ifadeyle, klasik jeopolitikte *dünya* stratejik olarak birbi-

---

43 Ibid, s. 19.

44 Ibid, s. 104.

rine bağlanmış bir dizi coğrafi kategoriden (merkez alanlar, kenar kuşaklar, mihver bölgeler vs) oluşan süper bir yapı olarak düşünülür.⁴⁵ Doğal kaynaklardan stratejik noktalara, kültürel geçişkenlikten medeniyetsel bütünlüğe kadar SD'deki bütün enstrümanlar bu coğrafi süper yapının oluşmasına kaynaklık etmektedir. Bu durum SD'nin jeopolitik kuşak, jeopolitik ön-hat ve daha makro düzeyde anlaşılması gereken *havza* kavramsallaştırmasında da görülmektedir.

Farklı coğrafi bölgelerden oluşmasına rağmen, tarihsel bir süreklilik içinde okunduğunda jeopolitik bir bütünlük teşkil etmesi bakımından "İslam dünyası" bu coğrafi süper kompleksin hem kavramsal olarak hem de jeopolitik olarak merkezini oluşturmaktadır. Tıpkı klasik jeopolitikte olduğu gibi, coğrafi bölgeler öncelikle stratejik olarak sonra da insanlık tarihindeki süreklilik unsurları bağlamında kategorize edilir. Bu yaklaşım, SD'de birbirinden kopuk gibi görünen farklı stratejik bağlantı noktalarını birbirine düğümlediği gibi, farklı kültürel havzaları da aynı jeo-kültürel bütünlük içinde almasıyla sonuçlanır. Daha açık bir ifadeyle, SD'de Türkiye ekseninde kurgulan jeopolitik merkezilik meselesi sadece Türkiye sınırlarını içine alan bir kategori olmaktan ziyade sıklıkla İslam dünyasının jeopolitiği olarak tekrarlanan söyleme eklemlenen merkezi bir kategori olarak düşünülmektedir. Bunun en temel nedeni, statik uluslararası sistemde oluşmuş güç dengesinin Soğuk Savaş sonrasında dağılmasıyla stratejik olarak birbiriyle eklemlenmiş alanlardan oluşan İslam dünyasının bütünsel bir jeopolitik merkez olarak küresel jeopolitik mücadelenin ana merkezi mücadele alanı olarak yeniden ortaya çıkmasıdır. Bu durum, biri teritoryal konumlanış (stratejik kuşaklar) diğeri de Davutoğlu'nun İslam dünyası ekseninde medeniyetsel yeniden canlanma olarak ele aldığı iki unsurdan oluşmaktadır.

İlki, Soğuk Savaş'ın bitişi yeni jeopolitik boşluk alanlarını ortaya çıkarmış ve bu jeopolitik boşluk alanlarının birçoğu İslam dünyasının merkezinde yer aldığı stratejik bağlantı noktalarından oluşmaktadır. Daha doğrusu bu jeopolitik noktaların hepsi, küresel güç rekabetinin merkezinde yer almaktadır. İkincisi ise, yeni dünya düzeninin oluşumunda devreye girecek medeniyetsel yeniden canlanma, İslam dünyasını bir bütün olarak medeniyetsel dönüşümün merkezine yerleştirmektedir. Dolayısıyla, Türkiye küresel düzenin dönüşümünde hem coğrafi hem de tarihsel özellikleri nedeniyle istisnai bir konuma sahiptir. Bu durum büyük ölçüde Davutoğlu'nun "dünya düzeni" meselesini medeniyetsel bir karşılaşma/yüzleşme olarak okumasından kaynaklanmaktadır.

45 Halford Mackinder, "Geographical Pivot of History", *The Geographical Review*, No 4, Vol 23, April 1904.

Küresel sistemde Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan jeopolitik boşluk alanları ve düzen arayışı Türkiye'nin jeopolitik konumunun nerede ve hangi söylesel bütünlük içinde yerleştirileceği sorununu yeniden gündeme getirmiştir. Bu sorunun cevabı SD için oldukça açıktır: Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihsel ve coğrafi mirasını tevarüs eden Türkiye daha geniş ölçekte İslam medeniyetinin bütün süreklilik unsurlarını bünyesinde taşıması nedeniyle merkezi bir jeopolitik konuma sahiptir. Burada önemli olan jeopolitik, jeokültürel ve jeoekonomik parçalanmaya sahne olan İslam dünyasının yeniden, ancak Türkiye'nin merkezde olduğu bir jeopolitik konum ve sorumluluk ile bütünleştirilmesi meselesidir. Türkiye'nin "merkez" olması bütün coğrafi ve tarihi unsurları bütünleştirmesiyle mümkün olacaktır.⁴⁶ SD'nin jeopolitik tasavvuruna göre bu coğrafi süper yapının ilk halkasında sınırlar yer almaktadır. İkinci halkasını ise jeopolitik kuşakların birbirine eklenmesi, üçüncü halkasını jeopolitik ön hat ve havzaların bütünleştirilmesi oluşturmaktadır. Her bir kademe Türkiye'nin "merkez" coğrafi konumunu desteklemektedir. SD bu anlamda İslam dünyasını bölgeler arası geçişkenliklerden oluşan hem coğrafi bir süper yapı hem de aynı medeniyetin parçası olan tarihsel bir olgu olarak ele almaktadır. Medeniyet bu anlamda SD'nin coğrafi süper yapı düşüncesinin düğümleyici alanlarından biridir. Bu durum ise doğrudan Türkiye'nin jeopolitik kimliğini yeniden kurgulayan yeni bir jeopolitik muhayyilenin doğuşuna kaynaklık etmektedir.

SD'nin iç içe geçen dairevi kuşaklar olarak tanımladığı "havzalar" Türkiye'nin merkezi jeopolitik konumunun da temelini oluşturmaktadır. Davutoğlu bu merkezi konumu da jeopolitik olarak şu şekilde ifade etmektedir:

"Türkiye jeopolitik açıdan kara ve deniz güç merkezlerinin doğu-batı ve kuzey-güney doğrultusundaki hakimiyet alanı mücadelelerinin ve geçiş bölgelerinin merkezî konumunda bulunmaktadır. Kuzey-güney doğrultusunda Avrasya merkez kara kütesini sıcak denizlere ve Afrika'ya bağlayan iki önemli kara geçiş bölgesi (Balkanlar ve Kafkaslar) ve bir deniz geçiş bölgesi (Boğazlar) Türkiye'de kesişmekte ve bu bölgeleri jeoekonomik kaynak merkezleri olan Ortadoğu ve Hazar bölgesine bağlamak-

46 Burada dikkat çeken unsur, tarihsel ve jeopolitik çatışmaların ortak mekan ve zaman idrakiyle aşılmasının nasıl mümkün olacağını tam olarak ifade edilmiyor olmasıdır. Örneğin, Türkiye merkezli bir jeopolitik zihniyetin aynı medeniyet havzası içinde yer alan İran merkezli bir jeopolitik tasavvur ya da mekan idraki ile çatışması ihtimalinin nasıl aşılacağı tam olarak açıklanmamaktadır. Örneğin SD'nin jeopolitik tasavvurunun Yunanlılar tarafından nasıl bir tehdit olarak görüldüğünü anlamak için bkz., Ioannis Th. Mazis, "Theoretical Perception of Geopolitics in Davutoğlu's Work: A Acritical Presentation", *Civitas Gentium*, 3:1 (2013), ss. 9-50.

tadır. Doğu-batı doğrultusunda ise Anadolu yarımadası, Avrasya anakıtasını kuşatan stratejik yarımada kuşağının en önemli halkasıdır".⁴⁷

Sonuç olarak, Türkiye SD'de hem küresel güç mücadelesinin merkezinde olması bakımından hem de medeniyetsel süreklilik unsurlarını kendinde toplaması bakımından merkezde konumlandırılmaktadır. Anadolu yarımadası tarih boyunca sahip olduğu stratejik özellikleri bakımından potansiyel olarak bu merkezin "teritoryal özünü" temsil etmektedir. Tarihin bu merkeziliğin oluşumunda devreye sokulması, Anadolu'nun Roma başta olmak üzere, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluklarının mekan tasavvurlarında ve jeopolitik yayılma siyasetlerinde stratejik bir havzayı temsil etmesinden kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin tarih içinde bu Anadolu merkezli jeopolitik bütünlüğünü kaybettiği tek dönem ise Soğuk Savaş dönemi olarak ele alınmaktadır.

Bu durum tıpkı Kemalist jeopolitikte kurucu bir söylem olan Anadolu'nun merkezde yer almasıyla neredeyse aynı anlama gelmektedir. Dolayısıyla Davutoğlu modern Türkiye'nin "teritoryal merkeziliğine" yeniden vurgu yapmaktadır. Tıpkı Kemalist jeopolitikte olduğu gibi Anadolu Türkiye'nin jeopolitik merkezini temsil etmektedir. Ancak Anadolu'nun, Türkiye'nin mekânsal temelini oluşturması daha farklı bir söylemsel bütünlük üzerinden yeniden üretilmektedir. SD'nin jeopolitik tasavvurunda Anadolu'nun "merkezi jeopolitik öz" olarak inşa edilmesi Türkiye'yi çevreleyen coğrafi bölgelerden ayrı olarak tasarlanmaz. Doğu Trakya, Balkanların jeopolitik sürekliliği olarak ele alınırken, Güney-Doğu Anadolu, Mezopotamya'nın doğal bir uzantısı, Suriye ve Irak ise Anadolu'nun doğal bir uzantısı olarak görülmektedir. Bu durum doğrudan doğruya cari sınırlar ile *de facto* sınırlar arasında bir ayrım yapmayı gerekli kılmakta ve SD'nin jeopolitik tasavvurunun meşruiyetine kaynaklık etmektedir.

"Jeopolitik merkez" tezinin bu anlamda iki boyutu vardır. Bu merkez tezi, bir tarafta Türkiye'nin jeopolitik kodlarında yeniden üretimi gerekli kılarken, diğer tarafta ulusal-çıkarların yeniden tanımlanmasını zorunlu bir gereklilik olarak sunar. Dolayısıyla dış politikanın kurumsallaşmış ilişkileri (NATO, AB, BM) Türkiye'nin tek dış politika alternatifi olmaktan çıkarılmaktadır. Diğer taraftan bu jeopolitik tahayyül geleneksel dost-düşman ayrımının yerinden edilmesini gerekli kılmaktadır. Böylece Türkiye'nin merkeziliği sadece cari uluslararası sistemin stratejik bağlantı noktalarına sahip olması bakımından değil aynı zamanda geleneksel jeopolitik düzenin son merkezini temsil etmesi bakımından da tarihselleştirilmektedir.

47 Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, s. 116.

Türkiye'nin jeopolitik kimliğinin bu merkezi konum açısından nasıl inşa edildiği de oldukça önemlidir. Türk jeopolitik kültürünün oluşumunda kurucu bir unsur olarak ortaya çıkan Kemalist dış politika paradigması açısından Türkiye'nin jeopolitik kimliğinde Batıcılık, laiklik ve ulus-devlet birbirinden ayrılmaz bir bütünlük arz eder. Batıcılık ve seküler devlet kimliği Türkiye'nin uluslararası sistem içinde nereye ait olduğunu netleştiren, dolayısıyla Türkiye'nin jeopolitik kimlik sorununu da çözen bir işleve sahiptir. SD açısından jeopolitik kimlik sorunu, Türkiye'nin ait olduğu çok bölgesel kimliklerinin sentezi ile aşıyor görülmektedir. Coğrafi ve kültürel kimlik bağlamında, Türkiye hem Batının hem de Doğu'nun bir parçası olarak kurgulanmaktadır. Sonuç olarak, Müslüman, Asyalı, Avrupalı, Ortadoğulu, Kafkas ve Balkan kimlikleriyle barışık bir Türkiye jeopolitiği kurgusu SD'nin bütün jeopolitik muhakemesine nüfuz etmiştir.

Bu durum büyük ölçüde Osmanlı'nın kuruculuğunu yaptığı ve modern dönemin en önemli jeopolitik düzeni olarak sıklıkla tasvir edilen imparatorluk çokkültürlülüğünün Türkiye'nin jeopolitik kimliğine aktarılmış halidir. Bu anlamda çokkültürlülük unsurları, Türkiye'nin kültürel, sosyo-politik ve dilsel farklılıklarına rağmen SD'de "ayırıcı"ı unsurlar olarak değil Türkiye'nin medeniyetsel birikimine eklemlenen jeopolitik ve jeokültürel unsurlar olarak ele alınmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun jeopolitik ve jeokültürel mirası Türkiye'nin uluslararası konumunun yeniden yorumlanmasında devreye sokulmakta ve Türkiye'ye yeni bir sorumluluk yüklemektedir. Bu durum sıklıkla SD'de "Türkiye'nin tarihsel sorumluluğu" şeklinde tekrarlanmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin yeni jeopolitik tahayyülü bir tarafta tarihi süreklilik unsurları nedeniyle bir tarafta da coğrafi konumu nedeniyle bir jeopolitik zorunluluk olarak ele alınmaktadır. Burada dış politikanın yeniden yapılandırılmasında açık bir jeopolitik determinizmin hakim olduğu söylenebilir. Diğer bir ifade ile başka bir sebepten değil ancak jeokültürel ve jeopolitik zorunluluklar Türkiye'nin dış politikada aktif bir ülke olmasını gerekli kılmaktadır. Sonuç olarak, Türkiye'nin merkez ülke oluşu İslam dünyası temsilinin hakim olduğu coğrafi süper kompleksin içsel bir parçası olarak okunur. Burada İslam-Batı ilişkisi bir çatışma olarak değil bir "yüzleşme" olarak ele alınır. Türkiye bu jeopolitik tahayyül içinde Batı'ya karşı, "Batı'nın bir parçası olarak değil" Batı'dan *farklı* bir medeniyetsel aidiyet olarak yeniden inşa edilir ve dış politika pratiğine meşruiyet sağlar.

Sonuç

Eleştirel jeopolitik, toplumsal gerçekliğin verili ya da nesnel olmadığından – söylemsel ve tarihsel olarak kurulan bir sisteme tekabül etmesinden

– yola çıkarak dünya siyasetinin söylemsel kurgudan ayrık bir sürece sahip olmadığını ileri sürer. Diğer bir ifadeyle, eleştirel jeopolitik, dünyayı tasvir etmenin belirli bir noktadan ona bakmak, uluslararası politikayı da belirli bir forma sıkıştırmak anlamına geldiğini ileri sürmektedir. En önemlisi de, eleştirel jeopolitik tasvir edilen sahnenin, yani küresel siyaseti yüksek kalitede görselleştirme yeteneğinin her bir politik öznenin kendi bakış açısı için verilen mücadelenin bir parçası olduğunu öne sürer. Gerçekliğin tarihselliğinin önemine dikkat çektiği ölçüde böyle bir önerme jeopolitik söylemlerin içinde gömülü olan güç ve iktidar yansımalarının sorunsallaştırılmasına da yardımcı olur. Böylesi bir hareket noktası öncelikle olarak SD'nin Türkiye jeopolitiğini ve küresel siyaseti analiz ederken belirli bir perspektiften mekansallaştırdığını öne sürecektir.

Bu makalenin temel argümanı, Türkiye'nin jeopolitikleştirilme/stratejileştirilme (mekansallaştırılma) biçimlerinde siyasi ontolojilerin belirleyici olduğu şeklindeydi. Bu bağlamda makalede, Stratejik Derinlik'in, birbirine rakip farklı jeopolitik söylemler içinde alternatif bir Türkiye kurgusuna sahip olduğu ve bu alternatifliğin Davutoğlu'nun geliştirmeye çalıştığı siyasi ontolojiye odaklanarak anlaşılması gerektiği ileri sürüldü. İslamcı-muhafazakar jeopolitik tahayyülün (özellikle AK Parti iktidarı döneminde) de kuruculuğunu üstlenen bu yeni siyasi ontoloji, Türkiye'nin jeopolitiğini yeniden inşa etmede diğer jeopolitik tahayyüllerden önemli ölçüde “kopuşu” temsil etmektedir. Ancak bazı boyutları, Stratejik Derinlik'in ortaya koyduğu jeopolitik tahayyülün diğerleriyle benzer mekânsal öze yaslandığını gösteriyor. Yine de, Türkiye'nin ulus-devlet tasavvuru başta olmak üzere “teritoryal kimliğini” ve uluslararası sistem içindeki rolünü İslam medeniyetinin merkezde olduğu tarihsel bir okuma çerçevesinde yeniden inşa etmektedir. Bu nedenle SD, kendi jeopolitik modeliyle özellikle Kemalist ve milliyetçi jeopolitik tahayyüllerin Türkiye'de jeopolitik kültürün oluşumunu belirleyici olan tarihsel rollerinin tavsiyesini öngören söylemsel düzeyde kurucu bir metin olarak ele alınmalıdır. Özellikle metnin Ak Parti iktidarı döneminde dış politikanın pratik jeopolitiğinde de şekillendirici bir rol oynaması SD'nin bu kurucu rolünü daha da pekiştirmiştir.

Bir bütün olarak bakıldığında yer yer doğrudan klasik jeopolitikten beslenen SD, tıpkı bu geleneğin büyük adamlarının anlatılarında olduğu gibi Türkiye'nin ve dünyanın belirli bir temsilini ve tasvirini bize sunar. Yine klasik jeopolitikte olduğu gibi mekan, SD'de kurucu bir unsur olarak kullanılır ve mekânsal bir öz arayışı bütün jeopolitik muhakemenin ruhuna nüfuz etmiştir. Bu mekansal/coğrafi öz arayışı, Türkiye'nin jeopolitik tahayyülünü “merkez ülke” ekseninde tahkim etmesiyle sonuçlanmaktadır. Dolayısıyla

gerçekte coğrafyadan bahsederken Davutoğlu Türkiye'ye dair "her şeyden" bahsetmektedir. Tıpkı klasik jeopolitikte olduğu gibi, SD'de de dünya tarihinde çatışmanın temelini jeopolitik oluşturur. Klasik jeopolitiğin önemli temsilcilerinden biri olan Mackinder gibi Davutoğlu da stratejik zihniyetin jeopolitik muhakemenin inşa edilmesinde son derece önemli olduğunu düşünür. Mackinder'in 20. Asrın başında, İngiliz İmparatorluğu'nun ihyası için önerdiği "yeni coğrafi düşünme" biçimi Davutoğlu'nda de benzer bir şekilde güçlü bir öznenin varlığını ve yeni toplumsal şuur halini gerekli kılmaktadır. Türkiye'nin stratejik derinliğinin anlaşılması Davutoğlu'na göre ancak İslam medeniyetinin tarihsel süreklilik unsurlarını bünyesinde barındıran yeni bir zaman ve mekan idraki; diğer bir ifadeyle iç bünyesiyle uyumlu bir ben-idrakinin kurulumuyla mümkün olacaktır. Bu ben-idraki, SD'nin jeopolitik tahayyülünün kurumsallaşması ve Türkiye'nin uluslararası konumunu yeniden ele alınmasında ve de onu bir "küresel aktör" olarak tarih sahnesinde "özne" olarak yerleştirmesi için yeni bir siyasal ontoloji olarak sunulmaktadır.

Kaynakça

- Ahmet Davutoğlu, "Medeniyetlerin Ben-İdraki", *Divan İlmi Araştırmalar*, Yıl 2, Sayı 3, 1997/1.
- Ahmet Davutoğlu, "The Clash of Interests: An Explanation of World (Dis)order", *Perception: Journal of International Affairs*, Volume II - Number 4 December 1997-February (1998).
- Ahmet Davutoğlu, *Civilizational Transformation and Muslim World*, Kuala Lumpur: Mahir Publication, 1994.
- Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, İstanbul: Küre Yayınları, 2001.
- Ayşegül Altınay, *The Myth of Military Nation: Militarism, Gender and Education in Turkey*, Palgrave Macmillan, 2005,
- Brian W. Blout, *Geopolitics and Globalization in the Twentieth Century*, London, 2001.
- David Campbell, *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1992.
- David Newman, "The Geopolitical Imagination", *Borderlines*, https://www.dur.ac.uk/resources/ibru/publications/full/bsb6-1_borderlines.pdf
- Gearóid Ó Tuathail and Simon Dalby (ed.) *Rethinking Geopolitics*, London: Routledge, 1998.
- Gearóid Ó Tuathail, "(Dis)placing Geopolitics: Writing on the Maps of Global Politics", *Environment and Planning D: Society and Space*, Vol. 12, 1994.
- Gerard O Tuathail and John Agnew, "Geopolitics and Discourse: Practical Geopolitical Reasoning in American Foreign Policy", *Political Geography*, 11 (2), 1992.
- Halford Mackinder, "Geographical Pivot of History", *The Geographical Review*, No 4, Vol 23, April 1904.
- Ioannis Th. Mazis, "Theoretical Perception of Geopolitics in Davutoğlu's Work: A Acritical Presentation", *Civitas Gentium*, 3:1 (2013, ss. 9-50.
- James Der Derian and M.J. Shapiro (ed.) *International/Intertextual Relations: Post Modern Readings of World Politics*, Toronto: Lexington Books, 1989.
- Klaus Dodds and David Atkinson (ed.) *Geopolitical Traditions: A Century of Geopolitical Thought* London: Routledge, 2000.
- Klaus Dodds and James D. Sidaway, "Locating Critical Geopolitics", *Environment and Planning D: Society and Space*, 12, 1994, ss. 515-524.
- Leslie W. Hepple, "Metaphor, Geopolitical Discourse and the Military in South America", Trevor J Barnes and James S. Duncan (edit), *Writing Worlds:*

Discourse, Text&Metaphor in the Representantation of Landscape, London: Routledge, 1992.

Murat Yeşiltaş, “Coğrafya Kaçınılmazdır: Militarizm, İstisnacılık ve Türkiye’de Ordu Merkezli Jeopolitik Mentalitenin İnşası”, Murat Yeşiltaş, Sezgi Durgun ve Pınar Bilgin (der), *Türkiye Dünyanın Neresinde? Hayali Coğrafyalar; Çarpışan Anlatılar* içinde, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2014.

Murat Yeşiltaş, “The Transformation of the Geopolitical Vision in Turkish Foreign Policy”, *Turkish Studies*, 2013, 14 (4), ss. 661-687.

Neil Smith, “Is a Critical Geopolitics Possible? Foucault, Class and Vision Things”, *Political Geography*, 19, 2000, ss. 365-371.

Pınar Bilgin, “Türkiye’nin Jeopolitik Dogması”, Murat Yeşiltaş, Sezgi Durgun ve Pınar Bilgin (der), *Türkiye Dünyanın Neresinde? Hayali Coğrafyalar; Çarpışan Anlatılar* içinde, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2014.

Sezgi Durgun, *Memalik-i Şahanaden Vatana*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.

Simon Dalby, “Critical Geopolitics: Discourse, Difference, and Dissent”, *Environment and Planning D: Society and Space*, 9, 1991, ss. 261-283.

Simon Dalby, *Creating the Second Cold War: The Discourse of Politics*, London: Pinter Publisher, 1990.

Şükrü Hanioğlu, “The Historical Roots of Kemalis”, Ahmet Kuru and Alfred Stephan, *Democracy, İslam and Secularism in Turkey*, Columbia University Press, 2012, ss. 32-61.

Umut Uzer, *Identity and Turkish Foreign Policy: The Kemalist Influence in Cyprus and the Caucasus*, Tauris Academic Studies, 2010.

Yücel Bozdağlıoğlu, *Turkish Foreign Policy and Turkish Identity: A Constructivist Approach*, Routledge, 2003.